

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI ÉRTESÍTŐ

A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat folyóirata

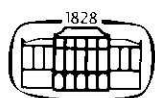
SZERKESZTI
JÁVOR ANNA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG
GALAVICS GÉZA, MOJZER MIKLÓS (ELNÖK),
MRAVIK LÁSZLÓ, NAGY ILDIKÓ, PROKOPP MÁRIA

TÁRSSZERKESZTŐ
MIKÓ ÁRPÁD

56. KÖTET

2. SZÁM

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

2007

PULSZKY KÁROLY TRAGÉDIÁJA ÚJ DOKUMENTUMOK TÜKRÉBEN

1988-ban méltán aratott nagy sikert a 19. századi magyar muzeológia talán legfénylőbb alakjának, Pulszky Károlynak az emlékkiállítására.¹ Addig is – ezt követően pedig még inkább – ikonként rögzült egyéniségének a képe a művészeti intézmények történetébe belemerülő kutatók és érdeklődők számára. Az általános megítélés szerint az „ártatlanul politikai meghurcoltatás áldozatává vált” Pulszky Károly vásárlásai után a művészeti közgyűjtemények fejlesztése Petrovics Eleknek a Szépművészeti Múzeum élére történt igazgatói kinevezéséig, vagyis csaknem két évtizedig szünetelt. A Szépművészeti Múzeum újabb állandó kiállításain és raktáraiban járva azonban kiderül, hogy a múzeum egy olyan tekintélyes műtárgyegyüttessel rendelkezik a 19. század fordulóján vásárolt akkori kortárs művészeti alkotásokból, amely egyáltalán nem illeszkedik a megcáfolhatatlannak tűnő megítélések keretei közé. E szerzemények közelebbi megismerésének a kísérlete azt igazolja, hogy nemcsak a művek feldolgozottsága meglehetősen hiányos: szinte semmiféle ismeretünk nincs erről a múzeumtörténeti periódusról, és ami van, az előítéletektől terhes. A számtalan megválaszolatlan kérdés indokoltá tette, hogy a korszakot – és ezen belül a minden összefüggésében kiindulópontnak számító hírhedt konfliktust – első lépésben az események kronológikus megismerésével, a körülmények és a kor saját preferenciáinak a feltárásával próbáljam közelebről megérteni. A levéltári források és a Szépművészeti Múzeum irattárában őrzött, mindeddig csak részlegesen feltárt dokumentumok fényében Pulszky Károly meghurcoltatásának egész története új megvilágítást kap. Méltán nagy megbecsülést érdemlő alakjának politikai áldozattá heroizált képét az új források jelentősen árnyalják.

A képzőművészeti közgyűjtemények egyesítésének előkészítése

Az 1890-es évek közepén mélyreható változások következtek be a magyar múzeumügy fejlődésében. Pulszky Ferenc nyugdíjazása után 1894-ben Szalay Imre lett a Nemzeti Múzeum igazgatója. Ekkor fejezte be munkáját az az 1888-ban felállított, szakemberekből, a kiemelt múzeumok igazgatóiból és múzeumi örökből álló bizottság – Berzeviczy Albert államtitkár elnöklétével –, amelynek feladata a Nemzeti Múzeum és az Országos Képtár gyűjteményeinek, a két intézmény jövőbeni helyzetének a megoldása volt.² Az 1871-ben megvásárolt Esterházy-képtár őrzésére és kezelésére alapított új közgyűjtemény, az Országos Képtár működése pár éve alatt kinőtte az Akadémia épületében rendelkezésre bocsátott helyiségeket, de a Nemzeti Múzeum gyorsan gyarapodó osztályainak helyhiányát sem oldotta meg az Iparművészeti Múzeum 1872-ben történt kiválása. A bizottság 1889-ben benyújtott emlékiratában a múzeumi képtár különválasztását és önálló művészettörténeti múzeummá szervezését indítványozta, egy erre a célra emelt épületben, és ugyanezt a megoldást látta a természettudományi gyűjteményre vonatkozóan is.³ Pulszky Ferenc, aki a Nemzeti Múzeum igazgatójaként részt vett ezeknek a bizottsági elképzeléseknek a megfogalmazásában, három évvel később, a millennium megünneplése kapcsán a sajtóban vetette fel ugyanezeket a kérdéseket. „Az országnak van ugyan gyönyörű képtára, van muzeuma, melyre büszke lehet, de nincsenek meg a szükséges helyiségek, melyekben a nemzet kincsei úgy felállíthatatnának, a mint nevezetességök megkövetelhetné; nincs képtárpalotánk, nincs természetrajzi múzeum-épületünk,

sőt könyvtárainknak nincsenek oly olvasótermei, minőkhöz a tudomány után vágyó közönség Amerikában, Londonban, Párisban, Berlinben hozzá szokott.”⁴

Wekerle Sándor miniszterelnök 1894. január 28-án pótelőterjesztést nyújtott be az államalapítás ezredik évfordulója tárgyában az ünnepségek előkészítésére korábban felállított országos bizottság számára.⁵ Az előterjesztés előkészítésében Pulszky Károly közvetlen szerepét igazolja egy 1893. november 28-i keltezésű nyomtatványtöredék, amely egy új múzeum felállításának a tervezett költségeit tartalmazza.⁶ A miniszterelnök pótelőterjesztését a bizottság február 5-én mutatta be a képviselőháznak.⁷ Wekerle ebben beszámol arról, hogy már körülbelül egy év óta folynak tanulmányok egy „szépművészeti-történeti muzeum” felállításáról. Ennek szükségességét az előterjesztés a Nemzeti Múzeum adottságaiból vezeti le, amelyben „a természetrajzi és az ásványgyűjtemény önmagukban véve egy teljes és szisztematikus egészet képeznek”, a képzőművészeti rész azonban nem tudja a művészet egész fejlődését reprezentálni. „E hiány pótlása végett gondoltunk a szépművészet-történeti muzeum felállítására, mely a képzőművészet köréből úgy a szobrokra, mint a képekre kiterjedve és mindkét tekintetben a művészetnek fejlődését bölcsőjétől kezdve, minden korszakon át, egész e legújabb korig rendszeres egymásutánban tüntetné fel, külön iskolák szerint.” Wekerle azt is megvilágítja, hogy a meglévő képtárak állománya a jelenlegi pénzügyi helyzet kihasználásával viszonylag kevesebb pénzből kiteljesíthető. A szobrászati anyag azonban eredeti művekkel nehezen lenne gyarapítható, ezért másolatokkal lehetne a kronológiai folyamatosságot bemutatni.⁸ A miniszterelnök az új múzeum felállítására 3 600 000 forintot irányoz elő, ezen belül 1 500 000 forintot az építési költségekre és 2 100 000 forintot a gyűjtemények gyarapítására.

A múzeumalapítás tervezete és költségelőirányzatai

A Szépművészeti Múzeum felépítésére, gyűjteményi osztályaira és szervezeti egységeire vonatkozó későbbi részletes program, amit a miniszterelnök a parlament országos millenniumi bizottságának terjesztett be, 1894. októberi keltezéssel, Wekerle Sándor miniszterelnök aláírásával került kinyomtatásra.⁹ Ezt a múzeum felállítására vonatkozó második, részletes programot – nyilvánvalóan főhatósági megbízásból – ugyancsak Pulszky Károly készítette elő.¹⁰ A miniszterelnök által benyújtott előterjesztés Pulszky fogalmazványán alapul, nagyrészt szó szerinti átvételben, a kisebb módosítások azonban nem

hagyhatóak figyelmen kívül. A Szépművészeti Múzeum gyűjteményi felépítését illetően a két szövegben nincs eltérés. A felállítandó intézmény magját egyrészt a Nemzeti Múzeum régiségtárában őrzött eredeti szobrok és gipszöntvények,¹¹ valamint a 19. századi magyar és külföldi alkotások képezik, másrészt az Országos Képtár festményei és grafikái. A tervezet szerint a múzeum a szobrászat, a festészet és a grafika emlékeit foglalja majd magába, „oly sorozatokban, amelyek ezen szépművészetek legelső gyakorlásától fogva fejlődésüket mind a mai napig és a mi korunkban is alaposan megismertetni alkalmasak”.¹² A művészet kezdetektől a jelenkorig tartó teljes történetének a gyűjtése – hangsúlyozottan csak az első lépésben, mindaddig, amíg ez erőteljesen ki nem fejlődik – az európai földrészre koncentrálódik. A mediterráneum antik kultúrája, valamint a kontinens közép- és újabbkori emlékei mellett kiemelt hangsúlyt kap a Magyarországon született vagy az ország számára külföldön készült alkotások összegyűjtése.

A Szépművészeti Múzeum felállítandó gyűjteményi osztályai kettős struktúrában szerveződnek, egyrészt időben 1800-nál kettéválasztva, másrészt technikai felosztás szerint. Külön osztályokba kerülne a 19. század előtti plasztika, festészet és grafika anyaga, továbbá különválasztva de technikai bontás nélkül a 19. századi magyar és a nemzetközi művészet. A hatodik önálló egység a továbbra is elkülönítetten kezelt Magyar Történeti Képcsarnok, a történelmi személyek nemzeti panteonja, kiegészítve a fontos történelmi események, az ország tájainak, városainak, népeinek ábrázolásaival.

A végső beadványból kimaradtak azok az oldalak, amelyeken Pulszky az intézmény belső működtetésére, vagyis a személyi, tisztviselői kar összetételére vonatkozó elképzeléseit lefekteti. Elképzelése szerint – ebben még nincs semmi különös – az igazgató közvetlen felügyelete alá tartoznának az egyes egységek működését irányító „főnökök”. A történeti festészet és grafika, valamint a Magyar Történelmi Képcsarnok és a könyvtár élén egyetemi kvalifikációval rendelkező művészettörténeti szakember állna. A történeti szobrászati és a 19. századi szépművészeti (magyar és külföldi, tehát itt már összevontan kezelt?) osztály vezetésére viszont gyakorló művész lenne kiválasztva. Az egyes gyűjtemények vezetői a munkájukat „segédek” bevonásával látnák el: a szobrászati osztályon művészeti író, a régi festészeti osztályon képre Restaurátor, a grafikai osztályon a lapok tisztításában, kiegészítésében, kasírozásában jártas szakember. A modern műgyűjtemény gondozására Pulszky nem látta szükségesnek művészeti szakember bevonását. Elfogadta a művész-társadalom Társulaton keresztül is sokat hangozta-

tott érvelését, hogy a kor művészeti problémáit az aktív művészek látják át a legtisztábban. Az intézmény szervezeti kialakításánál csak a klasszikus festészeti és grafikai gyűjtemény élére kívánt iskolázott művészeti (vagyis elméleti) szakembert jelölni, a modern anyag kezelést gyakorló művészre bízva. A művészet történeti korszakainak és az élő művészet problémáinak eltérő megközelítése persze nem különbözik az általános felfogástól. Az egész művésztsadalom ekkor úgy gondolja, és valójában erre jött létre a Képzőművészeti Társulat, hogy a művészet ügyeit maguknak a művészeknek kell megoldaniuk, kezelniük és szervezniük.

A tervezet rögzíti azokat a költségeket, amelyek az épület felállításához és az egyes gyűjtemények hiányainak pótlásához szükségesek. Ezekben a számadatokban és azok csoportosításában azonban figyelemre méltó eltérések vannak Pulszky és Wekerle beadványai közt. Pulszky úgy értékeli, hogy jelenleg a plasztikai művészet fejlődése van a legkevésbé képviselve az együttesben. Az eredeti művek megszerzésére megjelölt 500 000 forinton felül további 500 000-ból szerinte összeállítható lenne egy gipszöntvényekből álló sorozat, amelyekkel, „mint-hogy ezek tisztán mechanikai módon készülnek”, kiegészíthetők az eredetiek. Wekerle ezt az összeget az egész szobrászati anyagra vonatkoztatva 650 000 forintra faragja.

A festészet történetéről már viszonylag sokoldalú áttekintést nyújt az Országos Képtár meglévő kollektívja, de Pulszky szerint jelenleg még csak a kisebb német városi és magángyűjteményekkel egyenrangú. „A mai európai művásárnak helyzetét ismerve, kellő bizonyosságunk van arra, hogy az országos képtárban levő becses gyűjteményt, kiegészítve az antik festés és grafikai műveknek sorozataival, a keresztény kor különböző festésének emlékeivel, oly gyűjteménnyé fejleszthető, a mely az európai nyilvános és állami, vagy királyi képtárak sorában igen előkelő rangot foglalhat el, és úgy a közönségre, mint a szakemberekre és művészekre nézve a legtanulságosabb gyűjtemények egyikévé fejleszthető, ha e célra 800 000 frt-ot fordítunk.” Felmérve a kontinens műpiaci helyzetét, Pulszky most lehetőséget lát arra, hogy ez a gyűjtemény a közeljövőben nagy fejlődésnek indulhasson. A nyilvánosság elé kerülő hivatalos, részletes előterjesztés azt mutatja, hogy a kormány nem kívánt gátat szabni ezeknek a nagyszabású elképzeléseknek. Bár némileg mérsékli a kért összeget, de nagyságrendjében az előirányzott 700 000 forint voltaképpen Pulszky programjának a jóváhagyását jelenti.

A grafikai gyűjtemény számára Pulszky 200 000 forintot irányoz elő, a miniszterelnöki előterjesztés ezt megfeejezi. Megmarad viszont a Történeti Kép-

csarnok teljessé tételére szánt 100 000 forint. A szakkönyvtár és fényképtár fejlesztésére tervezett 100 000 is feleződik. A sort a 19. századi gyűjtemény zárja. Ezzel kapcsolatban Pulszky megállapítja, hogy a Nemzeti Múzeumban ennek fejlesztése során eddig fő szempont volt, hogy „a jelen magyar szépművészet fejlődése lehetőleg támogatható legyen, és a Képzőművészeti társulat érdekei voltak az irányadók”. Arra, hogy a magyar művészet megfelelően legyen képviselve, 400 000 forint kiutalását látja szükségesnek. A külföldi művek gyűjteményével kapcsolatban megállapítja, hogy e tekintetben rendkívül nagyok a hiányok, de ezek gyarapításával egyelőre nem számol. „A 19ik század elejétől fogva alkotott szépművészeti külföldi művek megszerzését a szépművészeti muzeum rendes javadalmából később lehetne majd eszközölni.” A Pulszky által megjelölt keretösszeget modern művek vásárlására a miniszterelnöki előterjesztés is elfogadja, azzal a módosítással, hogy ebből 350 000 forint lenne fordítandó magyar festmények és szobrok megszerzésére, de a fennmaradó 50 000-et külföldi művekre különíti el.

A kortárs nemzetközi művészet gyűjtésére vonatkozó konklúzió Pulszky Károly részéről igencsak váratlan. Programjában nagyszabású, mondhatni ideáltervet dolgozott ki, nagyvonalú elképzelésekkel. Olyan gyűjtemény körvonalazódott itt, amelyben az egész európai művészet együtt van, az antikvitástól – az elvi kiindulás szerint – a jelenkorig. Az új hazai központi közgyűjtemény a kontinens vezető múzeumi mellé kívánt sorakozni, és ennek megvalósítására, amint a későbbiekben igazolódik, a tárca pénzügyi helyzetét tekintve a legjobb pillanatban került sor. Pulszky koncepciója azonban a művészetek klasszikus korszakai utáni időkből csak a hazai vonatkozású alkotásokra terjedt ki.

A Wekerle Sándor által a millenniumi országos bizottság elé benyújtott indítvány, végösszegét tekintve, 2 000 000 forintot jelöl meg a gyűjtemények fejlesztésére, és további 1 200 000 forintot az épület felállítására és berendezésére. Az indítvány elbírálására egy albizottság alakult, amelynek tagjai gróf Andrássy Aladár, az országos bizottság alelnöke, Wekerle Sándor miniszterelnök, Eötvös Loránd vallás- és közoktatásügyi miniszter, továbbá Falk Miksa, Helfy Ignác, gróf Károlyi Tibor és Dr. Darányi Ignác voltak. Az albizottság 1894. december 9-i ülésén némi módosítással elfogadta a miniszterelnöki tervezet előirányzatait.¹³ Az országos bizottság 1894. december 13-án megtartott ülésén, az albizottság döntéseit jóváhagyva, határozatot hozott a Szépművészeti Múzeum felállításának a költségeiről.¹⁴ Az építkezésre és a gyűjtemények fejlesztésére a Wekerle-indítványban megállapított végösszeg nagysága érintetlen maradt. A műtárgyvásárlási keret további

A műtárgyvásárlási előirányzatok a három dokumentumban:

	<i>Pulszky-féle tervezet</i>	<i>Wekerle-féle betérjesztés</i>	<i>Millenniumi bizottsági határozat</i>
Régi szobor	1 000 000	650 000	500 000
Régi festmény	800 000	700 000	700 000
Régi grafika	200 000	100 000	50 000
	2 000 000	1 450 000	1 250 000
19. századi magyar	400 000	350 000	600 000 ¹⁵
19. századi külföldi	0	50 000	50 000
Történelmi Képcsarnok	100 000	100 000	50 000
	500 000	500 000	700 000
Könyvtár, fotótár	100 000	50 000	50 000
Összesen:	2 600 000	2 000 000	2 000 000

tagolása és a három előirányzat belső arányszámainak alakulása azonban jellemző tendenciát mutat.

A bizottsági határozatban a legfigyelemreméltóbb módosítás a magyar művészetre szánt összeg jelentős felemelésében jelentkezett. „Hazai festészetünk célszerűbb módon és nagyobb arányokban való fejlesztetése céljából” az erre előirányzott keretet 350 000-ről 600 000 Ft-ra emelte. Ennek harmada a millenniumi kiállítás alkalmából történő vásárlásokra fordítható, ezen felül pedig nyolc éven át évi 50 000 forint áll rendelkezésre magyar festők műveinek a megszerzésére. A Wekerle-tervezethez képest ebben a rovatban jelentkező 250 000 forintos többletköltséget a bizottság a plasztikai, a grafikai és a történelmi képcsarnoki vásárlási keret lefaragásával egyenlítette ki.

A múzeum felállításáról szóló határozat a gyűjtemények jövőbeni fejlesztése terén egyértelműen nagyobb hangsúlyt fektetett magyar műalkotások megszerzésére, mint a tervezet alkotója. Emellett az eredeti elképzeléshez képest már az indulásnál marad valamennyi keret a kortárs nemzetközi anyag kiegészítésére is, jöllehet jóval kisebb arányban, mint a régi művészetre és a magyarokra.

Pulszky Károly szeme előtt legfőképp egy európai rangú műtörténelmi gyűjtemény létrehozása lebegett. A bizottsági határozat alapvetően ennek elfogadását jelentette, bizonyos korlátokat szabva. Ez a módosítás a régi festészeti anyag felfejlesztésére megállapított összeget lényegében érintetlenül hagyva, a plasztikai (gipszmásolat és eredeti) gyűjtemény rovására a magyar művészetnek biztosít nagyobb teret. A millennium megünneplésének a láza és valójában az épület emelésének ugyanebből fakadó apropója természetesen megkülönböztetett

figyelmet várt el a magyar művészet gyámolítása iránt. Pulszky számára azonban a múzeum mindegyesekelőtt az egyetemes történelmi értékek megőrzője. De nem kizárólag Pulszkynak róható fel, hogy az élő nemzetközi művészet ennyire a látóterén kívül marad. A hazai művészkörök, a közönség és a kultúrpolitika számára a művészet jelenkori problémái, csatározásai teljes mértékben belterjesek, és ha a kiállításokon olykor érdeklődés mutatkozik is a külföld művészeti termékei iránt, ezt leginkább csak a kíváncsiság motiválja. E művek megszerzésének a vágya – akár magán-, akár közgyűjtemény számára – ekkor még kevésbé alakul ki.

A vásárlások lendülete és leállításai

A millenniumi bizottsági határozat megvalósítása az 1895. január 15-én kinevezett új kultuszminiszterre, Wlassics Gyulára várt. Miniszteri kinevezésével a Szépművészeti Múzeum ügyei azonnal fordulatot vettek, amelynek iránya igencsak eltérő megítélés alá esik a különböző megközelítésekben. Azonban a múzeum felépítésében bekövetkezett koncepcióváltás és a vele járó személyi konfliktusok csak az általános összefüggések, Wlassics miniszteri programjának, egyéniségének az ismeretében megérthetőek. A Pulszky Károly személyét érintő konfliktus újravizsgálásának a szükségesége mindenféleképp igazolódni látszik az eredeti irattári források feltárása és az események kronologikus rendezése nyomán.

Wlassics Gyula¹⁶ a dualizmus három nagyformátumú kultuszminisztere közül az, aki Eötvös és Trefort kezdeményezéseit folytatva, a kor liberális köz-

művelődési reformprogramját betetőzte. Miniszteri karrierje kevésbé vált a köztudatban oly széles körben ismertté, mint elődeié. Neve egybemosódott a kor általános ideológiájával, a kultúrnationalizmussal, és miniszteri tevékenységének elbírálását hosszú időre a századvég kultúrpolitikájának negatív megítélése nehezítette. A legutóbbi évtizedekben a korszak árnyaltabb történelmi feldolgozása a Wlassicsról alkotott képet is új aspektusokkal egészítette ki. Az újabb oktatástörténeti tanulmányok a kiegyezés utáni korszak kiemelkedő politikai egyéniségei közé sorolják.¹⁷ Egy ideológiailag és belpolitikai küzdelmeiben összetett időszak nagy kaliberű kultúraszervezője volt, aki a művészet népszerűsítéséért és intézményi hálózatának a kiépítéséért elődeihez képest is többet tett. Miniszteri periódusa (1895–1903) nagyjából egybeesett a Szépművészeti Múzeum felépítésének, szervezete kialakításának az időszakával. De nem csak időbeli párhuzamosságról van szó, mivel nem is csupán tevékeny közreműködője, hanem közvetlen szervezője volt az intézmény megteremtésének.

A Pulszky Károlyról szóló irodalom minden esetben megemlíti Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszteri ténykedésének első akcióját, amelylyel leállította az Országos Képtár igazgatójának a Szépművészeti Múzeum gyarapítása érdekében folytatott külföldi vásárlásait. Az eddigi megközelítések Pulszkyknak a múzeum megteremtése érdekében tett hősi erőfeszítései és karrierje tragikus félbeszakadása szemszögéből értékelték az eseményeket.¹⁸ Ha abból indulunk ki, hogy a 19. század utolsó éveinek kultúrpolitikai változásai, ezen belül a művészetek intézményi kereteinek a megteremtése a kultuszminiszter kezében koncentrálódott, az ő közvetlen felügyeletével és tevékeny közreműködésével zajlott, akkor érdemes egyszer ennek a másik oldalnak a szempontjait is végigkövetni. Már az is más megvilágítást ad a történetnek, ha a fejleményeknek a korábbi elemzésekben kissé önkényesen összekuszált kronológiai menetét újrafesüljük. A hivatali levelezés újonnan előkerült dokumentumai ezen felül fontos adalékokkal egészítik ki a „másik oldal” érvelését, azokat a távlati elképzeléseket, amelyek megvalósítása érdekében az ad hoc döntések születtek. Rakjuk tehát keltezésük sorrendjébe az eddig ismert és most előkerült dokumentumokat, és szigorú időrendben vegyük ismét sorra a magyar muzeológiai történet egyik legtöbbet emlegetett tragikus epizódjának fontos momentumait!

Pulszky Károly 1893. november 28-án kelt első múzeumi tervezetével éppen egyidejűleg, aznapi keltezéssel, Csáky Albin kultuszminiszternek megfogalmazott egy másik jelentést is.¹⁹ Ebben a műtárgyvásárlások kedvező lehetőségeiről számolt be,

amelyeket külföldi, mindenekelőtt olaszországi utazásai során tapasztalt. A már korábban ki-
szemelt festményeket tételesen felsorolva, 167 560 forint rendkívüli hitelkeretet kért e műtárgyak megvásárlására az Országos Képtár számára. A Szépművészeti Múzeum alapításának első programja egyben a későbbi nagy vásárlások ideológiai előkészítését is jelentette. Nehéz lenne megállapítani, hogy időben melyik kérdés fogalmazódott meg hamarabb, hiszen mindkettő ugyanaznapi dátummal (1893. november 28.) terelődött először hivatalos útra. A műpiaci lehetőségekről szóló levél abban a tekintetben is fontos, hogy rávilágít az igazgató elképzeléseire a Képtár távlati fejlesztését illetően. Megállapítja, hogy az intézménynek nem lehet a célja, hogy felvegye a versenyt az uralkodócsaládok által összegyűjtött nagy európai képtárakkal, amelyek a legkiválóbb festők legfontosabb alkotásait tudják felvonultatni. A berlini és a londoni képtárat jelöli ki mintának, „ahol nemcsak minden kiváló mester képviselve van legalább egynéhány jellemző és művészetét teljesen megismertető alkotással, hanem ahol azok a kik szervezésükkel megbizattak lehetőleg oda törekedtek, hogy a festésnek különböző iskolái jelentőségük arányában kellőleg képviselve legyenek”.

A felterjesztés nyomán Csáky kultuszminiszter megkapja a Minisztertanács felhatalmazását a vásárlások lebonyolítására,²⁰ és ez alapján a kormány 1894. június 1-jén kiutalja a felsorolt művek megvételehez szükséges 167 560 forintot. Pulszky lázas iramban használja ki a kínákozó lehetőséget, ennek fényes eredményeit Mravik László és Szigethi Ágnes kimerítően dokumentálta.²¹ Beck Ö. Fülöp önéletrajzában²² rögzítette Schickedanz Albert szeptemberben előadott friss beszámolóját ezeknek az akcióknak a sodró lendületéről: „Még benne lobogott az ott eltöltött, szédületesen mozgalmas hetek izgalma. Pulszky Károly vitte oda magával segítőnek műtárgy-vásárlásaiban. Ők ott napjaikat kastélyok és paloták kincseinek felkutatásával, raktárakban, pincékben és padláson töltötték. De esténként állandó volt az eszem-iszom. Vagy őket vendégelték meg, vagy ők adtak vacsorákat szállodákban. Fehér asztalnál, poharazás közben aztán pénzt ajánlottak a többnyire pénztelen olasz uraknak, palotáik sarkaiba félretolt, talán már el is felejtett, ócska műtárgyakért. És azok többnyire mohón beugrottak a pénzajánlatnak. Ámbár volt olyan is, akit többszöri vendégléssel, lassú rábeszéléssel kellett megpuhítani.”²³

A parlament országos bizottsága 1894. december 9-i ülésén meghozza a korábban tárgyalt döntést a Szépművészeti Múzeum létesítéséről és költségeinek a fedezetéről.²⁴ Pulszky 1894. december 17-én tesz jelentést a vásárlásokról. Ebből kiderül, hogy a

kedvező helyzetet nem akarván kihasználatlanul hagyni, külföldi útjain az engedélyezett összeg felül további 204 876 forint erejéig vállalt kötelezettségeket. 1895. január 13-án a Minisztertanács felhatalmazza Eötvös Loránd vallás- és közoktatásügyi minisztert,²⁵ hogy a nagyrészt lefoglalt és már beszállított műtárgyak vételi ügyletét ezen összeg erejéig bonyolítsa le.²⁶ Január 15-étől azonban Wlassics Gyula veszi át a miniszteri tárcát Eötvöstől, az ügylet végrehajtása tehát már őrá marad.

Wlassics a miniszteri szék elfoglalása után eltelt egy hónap alatt azt érezte, hogy a millenniumi országos bizottság olyan kérdésekben hozott határozatokat a felállítandó Szépművészeti Múzeum ügyeiben, amelyek eldöntésében nem illetékes. Ezzel az indoklással a miniszterelnöknek szóló átiratában javasolja a múzeum ügyét „a millenniumra való alkalmi készülődésektől külön választani, oly czélból, hogy a létesítési előmunkálatokat az ügy természete által megkívánt több oldalú körültekintéssel s az általános viszonyok mérlegelésével indithassam meg”.²⁷ A miniszterelnök e levél nyomán a múzeum felállításának a munkálatait minden részletében a miniszternek engedte át.²⁸ „Van szerencsém Nmoddal [Nagyméltóságoddal] tudatni, hogy a Szépművészeti Múzeum létesítése ügyének további intézését ezennel egész készséggel Nmodnak [Nagyméltóságoddal] engedem át s bölcs belátására bízom annak a további elhatározását és megítélését, hogy mennyiben és mily mérvben látja szükségesnek ezen ügyeket illetőleg a további fejleményekhez képest bizonyos részleteket a millenniumi országos bizottsággal egyetértőleg intézni.” Wlassics a későbbiekben továbbra is tartotta magát az országos bizottság által megállapított keretszámokhoz, de ettől kezdve a múzeumépítés folyamatát önállóan irányíthatta.

Pulszky fenntartás nélkül élvezte Csáky Albin (és az őt rövid időre felváltó Eötvös Loránd) bizalmát, az ügyletek lebonyolításában nyilvánvalóan számíthatott a minisztériumi támogatásra. Voltaképpen saját ügyének tekintette a Szépművészeti Múzeumot és felépítendő gyűjteményét, és úgy érezhette, hogy ehhez szabad kezet kapott feletteseitől. Wlassicsal azonban semmiféle korábbi kapcsolata nem volt, az új miniszter számára az ő személye mondhatni közömbös volt. Ezért Wlassics mielőtt foganatosította volna a kifizetést, meg akart győződni arról, hogy azok a művek, amik már beérkeztek, de még nincsenek kifizetve, értékesek-e és méltóak-e arra, hogy a Szépművészeti Múzeumba kerüljenek. Wlassics 1895. március 26-án kelt leiratában²⁹ részletesen előadja a múzeum számára már elindított és további vásárlásokkal kapcsolatos álláspontját. Az ő habitusának kevésbé természetes a jóváhagyott összeg engedély nélküli több mint két-

szerez túllépése, mint elődének. A kifizetések engedélyezése előtt ezért tiszta képet akar kapni az addigi elszámolásokról, előlegekről, kötelezettségekről, valamint a megvétel céljából átvett műtárgyak állapotáról és minőségéről. Ezek megállapítására Andrassy Gyula vezetésével egy szakértői bizottságot jelöl ki, amelynek a tagjai Ráth György, Benczúr Gyula, Keleti Gusztáv, Loránfi Antal, Dr. Pasteiner Gyula, Rauscher Lajos, Strobl Alajos és Székely Bertalan, valamint előadói minőségben Szmracsányi Miklós. Ezzel egy időben a bizottság javaslatának a meghallgatásáig elrendeli a vásárlások szüneteltetését. Ennek a bizottságnak a feladata a Szépművészeti Múzeum épületére és szervezetére vonatkozó vélemények megfogalmazása is, amely munkában Pulszky Károly is bizottsági tagként működik közre.

Összeomlás

A bizottság jelentéséről és ennek mérlegelésével született határozatáról Wlassics 1895. május 10-én értesíti az igazgatót.³⁰ Ebben a hosszú leiratban megállapítja, hogy a bizottság vizsgálata több olyan lényeges körülményt tárt fel, amelyekre az igazgató két korábbi jelentése nem tért ki. Leszögezi, hogy a 167 560 forint erejéig adott felhatalmazáson túl a további 204 876 forintig vállalt kötelezettségekre Pulszky nem érezhette magát feljogosítva. Ennek az engedély nélküli túlköltekezésnek az elrendezése korábban már döntés született, de Wlassics hangsúlyozza: „a szépművészeti muzeumra szánt 3 200 000 frt feletti rendelkezést meg kell óvnom jövőre attól, hogy a koronkinti szükséglet szerint határozott összegre korlátozott megbízásnak hasonló túllépése ismét előfordulhasson.” A millenniumi bizottság határozata, amely a régi művek vásárlására 1 250 000 forintot (ezen belül festményekre 700 000 forintot) állapított meg, nyolc évi egyenlő részletekben történő felhasználásra szolgált. Az első esztendőben ebből már több mint 370 ezer forint fogyott el. Wlassics azonban voltaképpen nem is a költségek mértékét kifogásolja elsősorban, hanem annak követetlenségét.

A bizottsági jelentés az elszámolási okmányok gondatlan kezeléséből fakadó súlyos szabálytalanságokra világít rá. Az átvételi jegyzőkönyveken és az elszámolásokon a hitelességet megkérdőjelező valótlan dátumok szerepelnek. Hivatalosan nem érvényesíthető (pl. névjegyre tollal írt) nyugtákat találtak a kifizetésekről. Meglehetősen súlyos vádak ezek, amelyekre a legnagyobb jóindulattal sem lehet azt mondani, hogy kiderült „néhány apró formai hiba”.³¹ Ezeknek a hiányosságoknak a következménye szigorú miniszteri figyelmeztetés: „A ke-

zelés és nyilvántartás rendszeres vezetéséért első-sorban Nagyságod felelős, s ezért jövőre meg kell követelnem, hogy az országos Képtár számára érkező művek nyilvántartásában Nagyságod oly rendszeres eljárást kövessen, mely az ellenőrzés és a felügyelet gyakorlásának mindenkor teljes és kifogástalan alapjául szolgálhasson.³² Érdemes ezzel a szigorú rendreutasítással kapcsolatban Mravik László értékelését idézni: „Sajnos, Pulszky nem érezte ki a levélből azt a sorok közt megbúvó figyelmeztetést, hogy fegyelmezettebben kell eljárnia, hogy a jövőben ezzel önmagát is védje.”³³

Ha a bizottság a tárgyakat értékteleneknek minősítette volna, Wlassics minden bizonnyal letiltja a kifizetést. A jelentés azonban az árakat általában mérsékelteknak, a képek minőségét pedig a Szépművészeti Múzeum gyűjteményébe méltóknak találta. Ezért Wlassics arra utasítja Pulszkyt, hogy bonyolítsa le a függőben lévő ügyleteket, és ezek lezárására újabb utazásokat tesz számára lehetővé. Elrendeli az összegek utalványozását abban az ütemezésben, ahogy a nyugták beérkeznek, azzal a kikötéssel, hogy az összes kötelezettségek lebonyolítása a 204 876 forintot nem haladhatja meg.

Wlassics az egyik közvetlenül megoldandó feladatként jelöli meg néhány műnek a restaurálását, aminek a szükségessége a bizottsági felmérés után derült ki. A leirat ismét, ezúttal részletesebben megindokolja a további vásárlások leállítását. Az egyik ok, hogy újabb műtárgyakat az ideiglenes raktározási és őrzési körülmények közt már nem lehetne biztonsággal elhelyezni. Másrészt pedig Wlassics úgy ítéli meg, hogy az új múzeummal kapcsolatos munkák komolyabb elkezdése során mindenekelőtt annak szervezeti felépítését és a hozzá kialakítandó épületet lesz szükséges meghatározni, nagyobb arányú vásárlások csak ennek figyelembevételével lesznek tervezhetők. Igen nagy anyag került az országba rövid idő alatt, amit fel kell dolgozni. Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy valójában még csak országos bizottsági határozat született a múzeum felépítéséről, az intézmény megalapításáról még nincs parlamenti döntés. A Szépművészeti Múzeum felépítésében, szervezetének és épületének a kialakításában a bizottság tagjaként Wlassics viszont továbbra is teljes mértékben számít Pulszky Károly közreműködésére. Meghívja a Képzőművészeti Tanács üléseire, ahová a Nemzeti Múzeum és az Országos Képtár igazgatói hivatalosan is delegálva vannak, és felhatalmazza, hogy ha ott a többségtől eltérő véleménye alakulna ki, azt hozzá közvetlenül terjessze fel.³⁴

Wlassics utasítása a számlák és a függő ügyek rendezéséről érezhető változást okoz Pulszky magabiztos lelkesedésében. 1895. június 8-án írt levele

a miniszternek erős zavartságot mutat, követhetetlen számadatokkal próbálja igazolni az eladókkal kötött összekuszálódott elszámolásokat, a téves és egymásnak ellentmondó tételeket. Arra kéri Wlassicsot, engedélyezze, hogy ezeket az ellentmondásokat kint, a helyszínen tisztázza ügyfeleivel.³⁵ A sok helyen összefüggéstelen fogalmazással kapcsolatban Mravik László megállapítja: „A levél helyenként már mutatja írójának szellemi zavarait.” Wlassics 1895. június 17-én engedélyezi a kiutazást és a nyílt hitel igénybevételét a függőben lévő vételek végleges lebonyolítása végett, de mindezt feltételekhez köti. Pulszkynek rendeznie és pótolnia kell a hiányos számlákat, és a lebonyolításkor az általa megjelölt kereteken belül kell maradnia.³⁶

1895 novemberében Pulszky felhívja a figyelmet egy arcképre, amelyet a Scarpa-képtár milánói árverésére bocsátanak. 115 000 forintot kér a mű megszerzésére, amelyről tudni lehetett, hogy a nemzetközi szakirodalom álláspontja megoszlik a tekintetben, hogy a szerzője Raffaello Santi vagy Sebastiano del Piombo. Wlassics feltétele az, hogy a kép kifogástalan állapotáról meggyőződve, csak nyilvános árverésen és legfeljebb a hitelösszeg keretéig lehet elmenni. Az árverésre november 11-én kerül sor. Pár nap múlva Pulszky egy rejtélyes szöveggű táviratot küld, ami azt sejteti, hogy valami nem az előzetes megállapodások szerint történt. Bár az utazást engedélyező határozatban Wlassics az eredményről közvetlen jelentést kért, Pulszky az árverés után másfél hónapig nem jelentkezik. December 27-én a Budapesti Hírlap szó szerint idézi a müncheni Allgemeine Zeitungban megjelent kommentárt az árverésről: „Milanóból írják nekünk, hogy Sebastiano del Piombo egy férfi-arcképét, melyet azelőtt Rafaelnek tulajdonítottak, a Scarpa-képtárból 135 000 frankon megvette Chevigné grófnő. A comtesse mögött azonban a tulajdonképpen érdekeltnek a pesti országos képtár igazgatóját, Pulszky Károlyt sejtik, a ki kísérelte meg a grófnőnek. Az arcképet mint a galériának majdnem valamennyi képét, tizenöt esztendővel ezelőtt átfestették. Hogy az átfestés alatt maradt-e valami az eredetiből, legalább is kérdéses. S éppen ezért egy átfestett képért 135 000 frank rengeteg magas ár.”³⁷ December 30-án a miniszter végül azonnali jelentéstételre utasítja az igazgatót,³⁸ aki három nap haladékot kér, de az utasításnak ezután sem tesz eleget. A kép (hat másikkal együtt) ugyan időközben megérkezik, de továbbra is csak áttételes hírekből derül ki, hogy közvetítő útján lett megvéve. Mivel a miniszterhez semmiféle közvetlen információ nem érkezik az aukció eredményével és lefolyásával kapcsolatban, elrendeli a vizsgálatot. Wlassics tisztában van ugyan a művészettörténész szakértelmé-

vel és biztos művészeti értékítéletével, de az elmúlt év folyamán pénzügyi könnyelműségéről és hatás-körtúllépéseiről is egyértelmű bizonyosságot szer-zhetett. 1896. február 2-ától felfüggeszti Pulszky igazgatói teendőinek ellátását (státusa nem szűnik meg), és ezzel átmenetileg Than Mórt bízta meg.

1896. február 5-én hangzik el Várady Károly par-lamenti interpellációja.³⁹ Az ellenzéki képviselő az előző napi lapokban megjelent közleményekre ha-gyatkozva magyarázatot kér a minisztertől arra, hogy Pulszky Károly nagyobb pénzüsszegekkel nem számolt volna el, és vizsgálat indult a közpén-zek elszámolásának a kiderítésére. Wlassics a sza-bálytalanságok súlya ellenére amennyire tudja, próbálja menteni a helyzetet. Eddig is meglepően nagyvonalúan kínált újabb lehetőségeket a mulasz-tások rendbetételére, a képviselőház előtt pedig határozottan Pulszky védelmére kel. Az 1894 őszi túlköltekezésről kijelenti: „Ha egyszer a helyzet kedvező; ha igazán értékes műtárgyakat lehet ven-ni, kinek van az ellen kifogása, hogy azok a műtár-gyak a szépművészeti múzeum számára megvétes-senek, ha egy országos bizottság határozata van, a mely azt mondja: alakítsatok szépművészeti múze-umot, ennyi pénzt adunk régi művek vásárlásá-ra.”⁴⁰ Ugyancsak elismeri az aukción megvásárolt Piombo-kép értékeit, még ha a megszerzése nem is az utasításainak megfelelően történt. „De, mert a kép itt van, s mert a többi, körülbelül hat kép, tudomásom szerint, szintén itt van, teljes jogom van azt mondani: ezt egyáltalán el nem fogadhatom, mert egészen más megbízatást adtam az igazgatónak és érvényesítem az állam kártérítési jogát. Csak az a kérdés, hogy az állam érdekében mi lesz a kedvezőbb? Ha a képek csakugyan becsesek és a szakér-tők is ezt mondják, mégis inkább átvesszük, mert valóban nem tudnám, hogy miért ne vennők át.”⁴¹

Wlassics egy vonatkozásban végképp nem tud Pulszky Károlyon segíteni: az egészségén. Azon a napon, amikor a parlament elé került az ellene indított hivatali vizsgálat, már elmeorvosintézeti ki-vizsgáláson feküdt. Az erről szóló orvosi bizonyít-vány február 4-i keltezésű.⁴² A parlament Várady Károly interpellációja nyomán azután kezdett el foglalkozni az ő külföldi vásárlásaival, amikor egészségi állapota már válságosra fordult. Arról ek-koriban még szó sincs, hogy hamis kép megvásár-lásával vádolták volna. Ilyesmí február 5-én sem hangzik el, elfogadottként kezelik a bizonytalan szerzőséget. Pulszky idegi összeomlásáig a piszká-lódások közel sem olyan súlyúak, amelyek önma-gukban egy embert romlásba űznének.

Az úgynevezett „politikai meghurcoltatásból” levezetett idegösszeomlás az események sorrendi-ségét kibogozva egyáltalán nem állja meg a helyét.

Wlassics és Pulszky nézeteiben ugyan voltak mar-káns ideológiai eltérések, de mindketten a liberaliz-mus oldalán álltak. A kettejük közti konfliktus ki-alakulásában nehezen lehet bármiféle politikai indítékot felfedezni, annál inkább mentalitásbeli összeférhetetlenséget. A parlamenti interpelláció va-lóságos célpontja sem az Országos Képtár igazgató-ja, hanem a szabadelvű kormány kultuszminisztere. A fő kérdés az volt, hogy szabad volt-e közpénzeket kiutalványozni, amikor még csak országos bizottsá-gi határozat született a múzeumról, parlament által szentesített törvény még nem. Az ellenzék valódi vádjá: parlamenti hozzájárulás nélkül Wlassicsnak nem lett volna szabad tudomásul vennie a feljogosí-totton jóval túllépő költségeket (amely döntést valójában a miniszter elődei hozták). A támadás célke-resztjében tehát a miniszter személye áll, az ellenzék ebben a kormány elleni kirohanásban az ugyancsak liberális eszméket képviselő Pulszky Károlyt esz-közként használta fel. A képviselőházi kereszttűz a képtárigazgató ellen csak ezután indul meg.

Pulszky Károly összeomlását más kellett, hogy kiváltsa. Shapcott könyvének több részlete azt erő-síti meg, hogy betegsége régebbi keletű volt, koráb-ban ritkábban, később egyre fokozottabban törtek elő nála az idegi gyengeség tünetei. 1896. február 4-én megállapított elmebetegsége hosszabb lefutású lehetett, mire ilyen stádiumba jutott. Levelei, Mra-vik megállapításai és főként felesége, Márkus Emí-lia sajtónyilatkozata egyértelműen utalnak idegál-lapota megromlására és ennek tulajdoníthatóan természetellenes reakcióira az 1895-ös év második felében. „Férjem, mióta Olaszországból hazajött, rendkívüli apátiába esett. Egészen ellentétben a mult nyárral, a mikor nagyon izgatott, nagyon ide-ges volt, most valami melankólia vett rajta erőt. Nem törődött semmivel, nem bánta, akármi történt is, órákig, sőt utóbb napokig hevert, egy pontra bá-mulva. Ha a gyerekekkel oda ültem az ágya mellé, alig ismert meg bennünket. Utóbb bizonyos roha-mai támadtak, úgy, hogy minden fegyvert, tört és pisztolyt el kellett dugnunk a keze ügyéből. – Talán öngyilkos akart lenni? – Igen, most néhány napja is. De különben több ízben is.”⁴³ Pulszky egészségi ál-lapota valójában akkor omlik össze, amikor helyze-te kilátástalanná fordul, a maga okozta pénzügyi káosz megoldhatatlanná válik, de mindez még nem a nyilvánosság előtt zajlik.

Ezután valóban embertelen parlamenti és sajtó-beli támadáshullám indul ellene. Gerő András egy egész tanulmányban elemzi a képviselőházi hang eldurvulását az 1880-as évektől, a sok esetben pisz-tolypárbajjal „megoldódó” személyi vádaskodáso-kat.⁴⁴ Pulszky Károlyra apja révén, aki aktív közéleti személyiségként az ellenzéki politikai támadások

gyakori célpontja volt, az egész Pulszky-dinasztia átka hull. Ekkorra már helyzete visszafordíthatatlan. Amikor az orvosi kezelés révén egészségi állapota némiképp enyhül, valójában nem a politikai meghurcoltatások miatt kell elsősorban Ausztráliába menekülnie, hanem önmaga elől, büntudata elől. Mert hiába sikerült lázas hajszával a számlák egy részét utólag rendbe tenni, a nagyobb hiányokat elrendezni – a fennmaradó tartozást bátyja, Ágost kiegyenlítette –, a korábbi hűtlen kezelés tényleg, a közpénzekkel szembeni gondatlansága megváltoztathatatlan maradt. Kimondva sehol nincs az életrajzokban, de sejtetni engedjük, hogy menekülésével családjának, gyerekeinek a helyzetét is védte. Sajnos, tényként kell leszögezni az irattári anyagban hátrahagyott nyomokat: az 1896–97-es években is sorozatban érkeznek az Országos Képtár címére kiegyenlítetlen számlák és követelések.⁴⁵

Epilógus

A Szépművészeti Múzeum alapításának a törvénybe iktatása a millenniumi ünnepek egyik fényes epizódja volt. Az eseményre és főként az elképzelések realizálására szerencsés módon a gazdaság látványos prosperitásának az időszakában került sor. A 19. század vége a művészeti élet fellendülése mellett az intézményrendszer általános kiépülésének, a művészet állami felkarolásának és szervezeti keretei megteremtésének is az időszaka. Ezeknek az átalakulásoknak a koordinátora Wlassics Gyula, a Bánffy-kabinet legifjabb tagja volt. Az 1852-es születésű kultuszminiszter más generációhoz tartozott, mint a kulturális élet akkor legbefolyásosabb személyiségei, és ennek is köszönhetően más szemléletet képviselt. Az 1870-es évektől a váltóhamisítás a leggyakoribb intellektuális bűncselekménynek számított. Könnyű volt bármit odaírni a papírra, összeget vagy kezeset. A váltó kezelése, a pénzhasználathoz kötődő gyakorlat csak lassan vált a napi élet természetes részévé. A pazarlás, a könnyelmű költekezés sokáig a megbocsátható bűnök közé tartozott. Az újságok tele voltak bírósági perekkel, képviselők elleni eljárásokkal, képviselőházi botrányokkal. Mindezek a jelenségek a polgári fejlődés hirtelen felgyorsulásának a velejárói voltak.⁴⁶

A 90-es években a más életszemléletet képviselő új generációnak ezekkel az etikai és életvitelbeli hagyományokkal szemben kellett a reformjait keresztülvinnie. Wlassicsnak is meg kellett vívnia a maga személyes ütközetét ezekkel a mentalitásbeli hagyományokkal, mindjárt miniszteri tevékenysége nyitányaként. Ennek szenvedő alanya, sajnálatos módon, az egész időszak talán legígéretesebb és

legműveltebb művészeti szakembere, Pulszky Károly volt. Amúgy Wlassics kortársa, hiszen nála egy évvel később, 1853-ban született. Pulszky annak a szemléletváltozásnak az áldozata lett, ami a fenti jelenségek toleranciájában tetten érhető. Lelkesedésével és alapos szakértelmével együtt járt a dicsőségvágy. Eredendő ösztönössége a gyors döntésekkel járó merész kockázatvállalást is magával vonta. Nagyvonalúan kezelte a pénzt, és zsebből fizetett a képekért. Példa lehetett számára az általa kezelt gyűjtemény korábbi gazdáinak életvitelére is. Nagy tudású, de kevés realitásérzékű tudós volt, akit azonban nemcsak maga a művészet iránt érzett szeretet, hanem a művek fellelésének és megszerzésének vadászszenvedélye is hajtott. Ugyanakkor a pénz világa, szigorú szabályokhoz kötött kezelése meglehetősen távol állt személyes alkatától. Mindezzel nem is lett volna komoly baj addig, amíg nem érkezett egy olyan ember, aki Pulszky eredményei felett egy más mentalitás kontrollját gyakorolta. A modern kor pénzügyi világa a tisztviselői munka nagy felelősségét vonta magával. Pulszky, reneszánsz életideáljai révén, saját korának pragmatizmusával került konfliktusba. Mihelyt ezekkel a tőle idegen szempontokkal kellett szembenéznie, nagyvonalúsága zűrös kalandokba kergette és összecaptak felette a hullámok. A parlamenti ellenzék a képtárigazgató valódi teljesítményét nem mérlegelve, az ő addigra magatehetetlen vállairól indított későbbi adózó támadást a kormány, és ezen belül Wlassics Gyula ellen. A miniszter fel volt vértezve azokkal politikusi és közszereplői képességekkel, amelyekkel kivédhette a támadásokat. Pulszky azonban tehetetlen volt velük szemben.

A Szépművészeti Múzeum elődjének tekintett Országos Képtár első igazgatója iránti tisztelet indokoltá tehetné, hogy mindezeket a felvetett szempontokat figyelmen kívül hagyva, ne bolygassuk a halála után kialakult, kissé mitizált képet. Ez a mítosz azonban olyan árnyékot vet a leváltása utáni húsz év megítélésére, amivel ennek az időszaknak a teljesítményei megfeythetlenné válnak. 1896. február 2-án, Pulszky igazgatói teendőinek a felfüggesztése után, nemcsak a Szépművészeti Múzeum szervezése nem állt le, de a szerzeményezések sem. Az egységes kulturális intézményi hálózat megteremtésének keretében a Szépművészeti Múzeum felépítése mindvégig kiemelt helyen szerepelt a kultuszminisztérium elképzeléseiben. A Pulszky visszahívása utáni első három évben az intézmény szervezésének a feladatát Wlassics közvetlenül maga irányította. Ezzel egy időben, az eredeti koncepció alapelveinek és a pénzügyi előirányzatoknak a tiszteletben tartása mellett, a hangsúlyok érzékelhető eltolódását figyelhetjük meg.

Gyakran felmerül a célzatos kérdés, hogy Pulszky leváltása után miért nem folytatódott a szerzeményezés az addigi ütemben. A millenniumi bizottsági határozatban rögzített 2 000 000 Ft vásárlási keretösszeget érdemes elemeire bontva vizsgálni. A régi művekre megállapított 1 250 000 Ft-ból 500 ezret szántak szobrokra, 700 ezret festményekre és 50 ezret grafikákra. Pulszky másfél év alatt ebből közel félmilliót igényelt és kapott meg, amelynek (és a későbbiekben még sorozatban érkező számlák kiegyenlítésével valószínűsíthetően ennél is jóval magasabbra rúgó összegnek) a túlnyomó többsége festményekre ment el. Régi festményre tehát a következő évekre gyakorlatilag alig maradt. Pulszky Károly a rendelkezésre bízott anyagi erőket tehát kizárólag a régi művészet gyűjteményének nemzetközi rangra emelésére fordította. A Wlassics Gyula színrelépése utáni új koncepcióban viszont a régi és a modern művészet azonos súllyal szerepelt. A távlati feladatok kialakítása során a legnagyobb hiányok pótlása, elsősorban a modern magyar művészet alkotásainak a gyarapítása, ezzel párhuzamosan azonban, egyre fokozottabban, a külföldiek vásárlása került előtérbe. A közhiedelemmel ellentétben, 1906-os megnyitásának az idejére a Szépművészeti Múzeum igen gazdag és meglepően színvonalas (akkori) kortárs gyűjteménnyel rendelkezett. Újabb 5–6 éven belül – Franciaország és Németország után az első európai közgyűjteményként! – a gyűjtés már az impresszionistákra és posztimpresszionistákra is kiterjedt. A jelenlegi modern gyűjteményben 210 külföldi festmény és 45 szobor található, ami a Pulszky leváltása és Petrovics Elek 1914-ben történt kinevezése közötti 18 év során került a múzeumba.

Wlassics nagyfokú fegyelmezettséget és a hivatali bürokrácia alázatos betartását követelte meg közvetlen munkatársaitól ugyanúgy, mint a közintézmények vezetőitől. Ezeknek az igényeknek az egészséges Pulszky Károly is nehezen tudott volna megfelelni, sajnos azonban nem került többé olyan állapotba, hogy ennek ellenkezőjét igazolhassa. Ezért kellett Wlassicsnak olyan embereket keresnie, akik nemcsak a Pulszky által megkezdett munkát folytathatták, hanem egy új múzeumi koncepció megvalósítói lehetnek. Az új elképzelések megvalósításában egyre inkább előtérbe kerül Térey Gábor neve.⁴⁷ Térey 1896-tól az Országos Képtár segédőre, 1897-től őre, 1900-tól igazgatóőre, 1904-től pedig osztályigazgatója volt (és maradt a Szépművészeti Múzeum megalakulása után). Kammerer Ernő adminisztratív vezetői feladatai mellett Térey vált pár év alatt az intézmény tulajdonképpeni szakmai irányítójává, a koncepciók kialakítása mellett a szerzeményezés és feldolgozás feladataival.

Pulszky Károly története igazi tragédia. Mai értékítélettel is nagy egyénisége volt korának, talán a legkiválóbban képzett hazai művészettörténész, akinek sorsa a tragikus vég vetületében még rokonszenvesebbé teszi őt. Joggal tekint rá az utókor együttérző szimpátiával. A görög drámák fordulatait idéző tragédia abban rejlik, hogy sorsát a gigantikus hős erkölcsi igazságán túlhaladó történelmi változások irányították. A szimpátia Pulszky mellett van, de az események hűvös történetisége Wlassics pragmatizmusát indokolta teszi, a Pulszkyval szembeni konfliktus kifejeletében ugyanúgy, mint a későbbi eredmények ismeretében.

JEGYZETEK

1 *Mraoik László* szerk.: Pulszky Károly emlékének. Kiállítási katalógus. Szépművészeti Múzeum, Budapest 1988

2 Az 1874-től különféle felállásban szinte folyamatosan működő parlamenti bizottságok jelentéseinek összefoglalását l. *Vadas Ferenc*: Új Nemzeti Múzeum és könyvtártervek a századfordulón. *Ars Hungarica* XXII. 1994, 137–146.

3 *Szalay Imre*: A Magyar Nemzeti Múzeum alapítása és fejlődése a mai napig. In: A Magyar Nemzeti Múzeum múltja és jelene alapításának századik évfordulója alkalmából. Írták a Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselői. Budapest 1902, XXXVI. Ezek az elképzelések közvetlenül reflektálnak a Ferenc József városfejlesztési programjához kapcsolódóan megvalósuló bécsi múzeualapításokra. A császárvárosban éppen ekkor (1889) nyílt meg a Naturhistorisches Museum, és ugyancsak folytak az építkezések a két évvel később átadott Kunsthistorisches Museumon.

4 *Pulszky Ferenc*: A millennium. Pesti Hírlap, 1892. december 9., 1.

5 Pótelőterjesztés az államalapítás ezredik évfordulójának megünneplése tárgyában. Wekerle Sándor minisz-

terelnök, 1894. január 28. Melléklet az 585. irományhoz. Képviselőházi irományok 1892–1896, XVII. kötet, 366–368.

6 A Szépművészeti Múzeum Irattárában csak a nyomtatvány utolsó lapjának félbeszakadt alsó fele maradt fenn. Készült az Athenaeum nyomdában Pulszky Károly aláírásával, 1893. november 28-i keltezéssel. Budapest, Szépművészeti Múzeum, Irattár (SzM Irattár).

7 Képviselőházi napló, 289. országos ülés, 1894. február 5., 596.

8 A Nemzeti Múzeumban őrzött gipszmásolat gyűjtemény történetéről ld. *Szentesi Edit*: Szobrászattörténeti másolatgyűjtemények a Magyar Nemzeti Múzeumban a 19. század utolsó harmadában. I. Pulszky Ferenc görög szobrászattörténeti másolatgyűjteménye. *Művészettörténeti Értesítő* 55. 2006, 1–94.

9 *Wekerle Sándor*: A szépművészeti múzeum. Magyar Országos Levéltár (MOL), K 26–1895-I. A-22, 332. csomó, 712.

10 Emlékirat a Szépművészeti Múzeum tárgyában. SzM Irattár. Az iktatószám, keltezés és aláírás nélküli, 37

oldalal dokumentum az 1894. évi iktatókönyv 167. sz. tételével azonosítható. Lásd a Függelékben.

11 A tervezet a tárgyak közt nem tesz különbséget földrajzi eredetük szerint, tehát a Nemzeti Múzeum régiség-tárának teljes plasztikai anyaga átkerülne, függetlenül attól, hogy magyar földről vagy külföldről került elő.

12 A tervezet antik művészetre vonatkozó részleteit ismerteti Nagy Árpád Miklós: *Classica Hungarica* (I). A Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményének története a kezdetektől 1929-ig. Holmi XIX/4. 2007. április, 469–485.

13 Jegyzőkönyv „a Magyarország ezeréves fennállásának megünneplésére vonatkozó miniszterelnöki előterjesztés tárgyalására kiküldött bizottságnak a Szépművészeti múzeum tárgyalására kiküldött albizottsága 1894. december 9-én Budapesten tartott üléséről.” MOL. K 26–1895-I. A-22, 332. csomó, 712.

14 Jegyzőköny az országos bizottság 1894. december 13-án tartott üléséről. MOL. K 26–1895-I. A-22, 332. csomó, 712. Az ugyanebben az iratsomóban lévő további iratanyagból kiderül, hogy az országos bizottság határozatát tartalmazó jegyzőkönyvet a bizottság elnöke csak 1895. március 1-jén küldte meg a miniszterelnöknek, arra hivatkozva, hogy korábban nem tartottak „hitelesítési ülést”.

15 200 000 Ft a millenniumi kiállításról való vásárlásra és nyolc éven át további évi 50 000 Ft kortárs magyar művekre.

16 Zalaegerszeg, 1852. március 17–Budapest 1937. március 30.

17 Wlassics miniszteri pályájának és kultúrpolitikai elképzeléseinek összefoglalását l. Györfly Andor: *Wlassics Gyula élet- és jellemrajza*. Budapest 1896; Mann Miklós szerk.: *Oktatáspolitikai koncepciók a dualizmus korából*. Budapest 1987; Felkai László: *Wlassics Gyula minisztersége*. Pedagógiai Szemle 1987/9, 867–876; Mann Miklós: *Kultúrpolitikusok a dualizmus korában*. Budapest 1993; Mann Miklós: *Wlassics Gyula. Új pedagógiai közlemények*. Budapest 1994; Felkai László: *Magyarország oktatásügye a millennium körüli években*. Budapest 1994; Kapiller Imre szerk.: *Wlassics Gyula és kora 1852–1937*. Zalaegerszeg 2002. Millenniumi Közalapítvány, Zalaegerszegi Füzetek 8.

18 *Nemeskürty István*: A kőszívű ember unokái. Budapest 1987; *Thomas Shapcott*: Száműzött fehér szarvas. Budapest 1988; Pulszky Károly emlékének (1. jegyzetben) i. m.

19 Pulszky Károly felterjesztése Csáky Albin miniszternek, 1893. november 28., SzM Irattár 174/1893. A levelet közli Mravik in: Pulszky Károly emlékének i. m. 57–59.

20 Minisztertanácsi jegyzőkönyvi kivonatok, 1894. május 3., MOL. Pénzügyminisztériumi Levéltár K262.

21 *Mravik László Szigethi Ágnes*: Festményvásárlások az Országos Képtár és a Szépművészeti Múzeum részére. In: Pulszky Károly emlékének i. m. 82–112.

22 Rippl-Rónai József emlékezései. Beck Ö. Fülöp emlékezései. Az előszót, jegyzeteket írta, az emlékezéseket és leveleket sajtó alá rendezte: *Farkas Zoltán*. Budapest 1957, 199–200.

23 L. még *Cábor Fesztverő Mária* szerk.: Schickedanz Albert (1846–1915). Ezredévi emlékművek múltjának és jövőjének. Kiállítási katalógus. Szépművészeti Múzeum, Budapest 1996, 42–43.

24 Mint korábban láttuk, a bizottság a határozatot tartalmazó jegyzőkönyvet csak 1895. március 1-jén küldte meg a miniszterelnöknek.

25 Eötvös Loránd 1894. június 10. és 1895. január 15. között foglalta el a vallás- és közoktatásügyi miniszteri széket.

26 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1895. január 13., 1. napirendi pont. MOL Miniszterelnökség Levéltára K27.

27 Wlassics Gyula 9099. sz. átirata Bánffy Dezső miniszterelnöknek, 1895. február 23. MOL K26–1895-I. A-22, 332. csomó, 712.

28 Leszámtva a telek kiválasztását, mert azt a Városliget és a Hősök tere környékének egységes kialakítása érdekében saját döntési körében tartotta. A miniszterelnök válasza Wlassics Gyulának, 1895. március 4. MOL K26–1895-I. A-22, 332. csomó, 712.

29 Wlassics Gyula 12620 sz. leirata Pulszky Károlynak, 1895. március 26., SzM Irattár. Lásd a Függelékben.

30 Wlassics Gyula 22919 sz. leirata Pulszky Károlynak, 1895. május 10., SzM Irattár 124/1895. A levelet közli *Mravik* in: Pulszky Károly emlékének i. m. 59–61.

31 *Mravik László*: Pulszky Károly műve. In: Pulszky Károly emlékének i. m. 9.

32 Wlassics Gyula 22919 sz. leirata Pulszky Károlynak, 1895. május 10., SzM Irattár 124/1895. A levelet közli *Mravik* in: Pulszky Károly emlékének i. m. 59–61.

33 *Mravik* i. m. 10.

34 A miniszter nevében Zsilinszky Mihály államtitkár levele Pulszky Károlynak, 1895. szeptember 26., SzM Irattár ad 31895.

35 Pulszky Károly felterjesztése Wlassics Gyulának, 1895. június 8., SzM Irattár 145/1895. A levelet közli *Mravik* in: Pulszky Károly emlékének i. m. 61.

36 Wlassics Gyula 30200 sz. leirata Pulszky Károlynak, 1895. június 17., SzM Irattár. A levelet közli *Mravik* in: Pulszky Károly emlékének i. m. 61–62.

37 Pulszky Károly képvásárlásai. Budapesti Hírlap, 1895. december 27., 7. Pulszky a megjegyzésekre nem ragált.

38 Wlassics Gyula 61278 sz. leirata Pulszky Károlynak, 1895. december 30., SzM Irattár 49/1896.

39 Képviselőházi napló, 551. országos ülés, 1896. február 5., 221–227. Az interpellációra válaszolva Wlassics részletesen összefoglalja a Pulszky-féle vásárlások addigi fejleményeit és az elszámoltatások ügyében történeteket. Lásd a Függelékben.

40 Uo. 222.

41 Uo. 225.

42 Dr. Kresz Géza által benyújtott orvosi bizonyítvány, 1896. február 4., SzM Irattár 43/1896. A Pulszkyknál paralysis progressivát megállapító orvosi konzíliumról már az aznapi lapok is beszámoltak, l. A képzelt beteg, Budapesti Hírlap, 1896. február 4., 5–6.

43 A képzelt beteg. Budapesti Hírlap, 1896. február 4., 5.

44 *Gerő András*: Mamelukok és Zoltánok. Népképviselők a Monarchia Magyarországon. In: *Gerő András*: Magyar polgárosodás. Budapest 1993, 177–242.

45 Wlassics csak 1901. január 23-án jelenthette a Minisztertanácsnak, hogy a magyar államkincstár ellen indított perek befejeződtek. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1901. január 23., 21. napirendi pont, MOL K27.

46 L. ehhez *Gerő András*: Polgárosodás és elitek a Monarchia Magyarországon. In: *Gerő András*: Utódok kora. Történeti tanulmányok, esszék. Budapest 1996, 145.

47 Életrajzát l. *Radványi Orsolya*: Térey Gábor. Egy konzervatív újító a Szépművészeti Múzeumban. Budapest, 2006, 10–166.

1. Emlékirat a Szépművészeti Múzeum tárgyában

A Szépművészeti Múzeum irattárában megtalálható, iktatási szám, keltezés és aláírás nélküli, 37 oldalas kézirat első oldala hiányzik. Az 1894. évi iktatókönyv két egymást követő tétele közül a 167. számú bejegyzés „Emlékirat a Szépművészeti Múzeum tárgyában”, a 168. számú „Emlékirat a millenniumi emlék tárgyában”. Ez utóbbi, ugyancsak fennmaradt tervezet, az Andrássy út végében felállítandó millenniumi emlékmű részleteit dolgozta ki. Mindkét dokumentum megszövegezője csak Pulszky Károly lehetett. A két memorandumot Peregriny János, az Országos Képtár titkára, egy 1894. augusztus 2-án kelt levél kíséretében küldte be a Pénzügyminisztériumba (Dr. Peregriny János titkár felterjesztése Skrobanek Károly főigazgatónak, Pénzügyminisztérium, 1894. augusztus 2., Szépművészeti Múzeum Irattár 167–168/1894.).

„... tevékenységgel ismertetni a szépművészeteket és annak emlékeit, s előadási sorozatokkal népszerűen is, szakszerűen is, a művészetek iránt bármi tekintetben érdeklődő közönségnek a kellő oktatást megadni.

A szépművészeti múzeumnak ezen általános, az egész közönségnek szóló hivatásán kívül, a mely hazánk művelődésében eddig nagyrészt hiányzó elemet képez, feladata egyszersmind a szépművészetek jelen fejlődésére hazánkban üdvös befolyást gyakorolni az által, hogy a fejlődő művésznemzedéknek módot és alkalmat nyújt a szépművészetek remekeivel megismerkedni.

A szépművészeti múzeum ezek szerint magában kell, hogy foglalja: a.) a szobrászat, b.) a festés, c.) a graphikai művészetek emlékeit, oly sorozatokban, amelyek ezen szépművészetek legelső gyakorlásától fogva fejlődésüket mind a mai napig és a mi korunkban is alaposan megismertetni alkalmasak.

Oda kell törekednünk a gyűjtemények összeállításánál, hogy a különféle műveltségek szépművészeti alkotásai azon mérvben legyenek képviselve, amelyben Európának jelen fejlődésére, tehát a magyar műveltségre is, fontossággal bírtak. Éppen ezért nagyobb súlyt kell fektetni, – kivált mindaddig, amíg a múzeum erőteljesen kifejlődik, – az európai szárazföldön kifejlődött műveltségek alkotásaira és egyelőre úgy a keleti nagy műveltségeknek, minők az indiai, kínai, a japáni, mint a nyugati, az atlanti óceánon túli régi (mexikói, perui stb.) műveltségek emlékeinek gyűjtésétől lehetőleg tartózkodni.

A szépművészeti múzeum gyűjteményeiben az antik műveltségnek, tehát az egyiptomi, az asszír, a phöníciai és a középtenger partjain keletkezett egyéb, hellén, etruszk, római műveltségek festésének és plasztikájának emlékeit kell közönségünknek megismerhetnie.

A modern műveltségek művészeti természetesen egész fejlődésükben lehetőleg bemutatandók, tehát a byzantin, az olasz, a mór, a francia, a burgundi, az angol, a német, a németalföldi és hollandi szépművészetek emlékeinek sorozata lehetőleg összeállítandó.

Természetesen nagy súly fektetendő arra, hogy a szépművészetek emlékei, amelyek Magyarországon alkottattak, vagy külföldön Magyarország számára készültek, összegyűjtessenek.

Végre a szépművészeti múzeum rendeltetésének csak úgy felelhet meg, ha egyszersmind a jelenkori művészeti, úgy az idegen nemzetekéi, mint a jelenkori magyar művészet kellően képviselve leend.

Ezek szerint a szépművészeti múzeum egyes sorozatai, amelyeknek mindegyike a múzeumnak egy-egy osztályát képezné, a következők volnának:

a) A plasztika emlékei a 19ik századig;

b) A festés emlékei a 19ik századig;

c) a grafikai művészetek (kézrajzok, rézmetszet és karcz, fametszet, könyomás és ezeknek különféle válfajai) a 19ik századig;

d) Magyar történeti képcsarnok (Magyarország történetében szerepelt egyéneknek lehetőleg egykorú és hiteles képei, és minden nemű ábrázolások, amik Magyarország lakóinak, az országnak és annak egyes részeinek, tájainak és városainak külső megjelenését ábrázolják, vagy egyes részletekre nézve felvilágosítanak, hogy az milyen volt, – tehát látképek, csataképek, viseletképek stb.)

e) A szépművészetek: plasztika, festés és grafikai művészetek alkotásai a 19ik század elejétől fogva;

f) A magyar szépművészetek alkotásai a 19ik század kezdetétől fogva.

Ezek szerint 6 osztálya volna a szépművészeti múzeumnak.

A szépművészeti múzeum magvát képeznék a jelenleg Budapesten létező köz gyűjtemények közül

1. a nemzeti múzeum régiség osztályában őrzött szoborművek, illetőleg szoborművek gipszöntvényei.

2. az országos képtár, t. i. az országos képtárban őrzött emlékei a festésnek és a grafikai művészeteknek, kézrajzok, metszetek stb.

3. Az országos képtárral kapcsolatos magyar történeti képcsarnok sorozatai.

4. a nemzeti muzeum képtára, t.i. a 19ik századi külföldi és magyar alkotások.

A jelenleg létező sorozatokban legkevésbé vannak képviselve a plasztikának emlékei. Egyelőre nem remélhetjük, hogy szépművészeti múzeumunk plasztikai sorozatainak számára olyan kiváló fontosságú emlékeket, mint pld. a thebai és memphisi, vagy saqqarai, szóval az egyiptomi művészetnek alkotásait, vagy a ninivei és babyloni paloták domborműveihez, vagy az Aeginétákhoz, a Parthenon, az olympiai Zeus-templom, a pergamoni oltár domborműveihez, vagy a halicarnassosi, efezusi templomok szobraihoz hasonló alkotásokat megszerezhessünk.

A plasztikai alkotásoknál azonban kétségtelen az, hogy a gipsz-öntvények, minthogy ezek tisztán mechanikus módon készülnek, oly másolatok, melyek az eredetinek formáját a legnagyobb pontossággal ismétlik. Csak az anyag lévén különböző, épen a leglényegesebb részét az alkotásnak alaposan megismerhetjük tehát a gipszöntvényen.

Kétségtelenül hiányzik a gipszöntvényen az eredeti plasztikai mű anyagának színe, az áttetszősége által biztosított varázs, ami minden esetre látásuknak egyik fontos tényezője; de az is kétségtelen, ha egy plasztikai gyűjteményben a gipszöntvények mellett kellő számú eredeti emlék is van, miáltal módjában áll a nézőnek a különféle, a plasztikában használt anyagokkal megismerkedni, könnyen fogalmat szerezhet a csak gipsz-öntvényben itt látható alkotásoknak eredetijéről, oly annyira, hogy teljesen laikus néző is, ki némi figyelemmel szemléli az eredeti alkotásokat, a gipsz-öntvényen rögtön reá fog ismerni arra, hogy ennek eredetije milyen anyagból készült.

Így tehát azon helyzetben volnánk, hogy a plasztikai művészetnek legfőbb alkotásait, az egyiptomiaktól kezdve a 19.ik századig bemutathatnók. E mellett még egy egész sorát lehet megszerezni az eredeti műveknek úgy antik márvány-bronz- terracotta- stb. eredetieket, mint a keresztény kor különféle műveltségeiben szerepelt nagy művészegyéniségek eredeti műveit. Ez által a gipsz-öntvény-sorozatok kellő megértése és a plasztika művészetének teljes ismerete lehetővé lesz a múzeum látogatói számára.

Egy olyan sorozatnak összeállítására, amely ezen cél elérésére a méltányos igényeket már kielégíteni elegendő volna, kívántatnék:

gipszöntvényekre	500 000 frt.
eredeti alkotások megszerzésére	500 000 frt.
összesen	1 000 000 frt.

A plasztikai gyűjtemény kiváló fontossággal bírna, mert ilyen természetű gyűjtemény csak igen kevés szervezetett még Európában.

A legtöbb helyütt, az illető intézmények fejlődése következtében, az antik plasztika sorozatai a tisztán archeológikus érdekű gyűjteményekkel együvé, egy intézetbe, a keresztény kor plasztikájának emlékei pedig az ipar művészeti gyűjteményekbe kerültek, mondhatjuk, hogy a párizsi gipszöntvény (de kizárólag gipszöntvény) gyűjteményeken kívül a plasztika története összefüggően sehol nem tanulmányozható. Így pl. mindjárt Párizsban magában a Louvreban a plasztikai emlékek közül az antikok, külön-külön az egyiptomi, az asszír, a görög, a római osztályokban, a kereszténykoriak pedig az újabb kori művészetek gyűjteményeiben vannak elhelyezve, egymástól elszakítva. Így Londonban az antik műveltségek plasztikájának bámulatos sorozatai a British muzeumban, a kereszténykori plasztikának alkotásai pedig a South Kensington muzeumban őriztetnek.

Münchenben a Glyptotheka kizárólag az antik művészet emlékeinek van szentelve; az újabb koriak a többi gyűjteményekben találtak helyet. Végre Bécsben a plasztikának emlékei egyáltalán csak igen alárendelt, a festés emlékeinek sorozataival összehasonlítva nagyon jelentéktelen sorozatokkal képviselnek.

Azon összeggel, mely itt javasoltatik, kétségkívül a plasztikának egy olyan gyűjteményét lehetne összeállítani, amely épen összeállításánál fogva a művelt kontinensen páratlan lehetne.

Az ókori festés emlékeinek gyűjteménye csak igen kevés helyütt tanulmányozható, minthogy az emlékek nagy része tönkrement. Fogalmat azonban az antik festésről és grafikai művészetről nyujtanak nekünk a görög díszedények. Ezek Európa majdnem minden muzeumában inkább archeológiai, mint művészeti szempontból gyűjtettek össze. Kétségtelen, hogy ily gyűjtemény aránylag csekély összeggel létesíthető volna, mert hiszen a díszedények nagy számmal maradtak meg és a műkereskedésben aránylag még mindig olcsón szerezhetők meg, tisztán a festés és grafikai művészetek fejlődésének szempontjában gyűjtetnének össze, egy művészileg rendkívül érdekes és tanúságos gyűjteményt lehetne szerezni, ami megint egyetlen szépművészeti muzeumban sem kísértetett meg. Az is kétségtelen, hogy még lehető lesz úgy egyiptomi, mint etruszk és római festéseket megszerezni.

Ami a keresztény kor festésének emlékeit illeti, bizonyos, hogy az országos képtár képsorozatában rendkívül becses és kivált bizonyos művészi fejlődések ismertetésére rendkívül sokoldalú érdekes gyűjteménnyel rendelkezünk. De az is kétségtel-

len, hogy a gyűjtemény mai arányaiban csak a kisebb német városoknak gyűjteményeivel és egyes nagyobb magán-gyűjteményekkel egyenrangú, és nem számítható azon gyűjtemények közé, amelyeknek ismerete feltétlenül szükséges a festés történetével szakszerűen foglalkozóknak sem. Másfelől az sem tagadható, hogy a kereszténykori festés rendkívül fontos fejlődései alig vannak gyűjteményünkben képviselve, még pedig éppen olyanok, amelyekre legujabban úgy a francia, mint az angol és a német legkiválóbb festők figyelmüket fordítják és azoknak tanulmányozásával új irányokat tűznek ki a jelenkori festésnek. De azon korszakai is a festésnek, amelyek aránylag jól képviselvek, sem ismerhetők meg egész változatosságukban és fontosságukban.

Az első körülményre nézve csak például kell felhoznom, hogy a 14. és 15. századbeli toscan festésnek, amely a monumentális művészetnek azóta ismét el nem ért fokára emelkedett, csak néhány apróbb, jelentéktelen példányát bírjuk. Meg kell azonban jegyezmem errenézve, hogy ugyanezen eset áll a legtöbb és Olaszországon kívül lévő képtárra nézve is, és hogy ezen korszak aránylag jól Olaszországon kívül csak a londoni National Galleryben, a berlini, porosz királyi képtárban és egy bizonyos fokig a Louvre-ben, Drezdában és Münchenben van képviselve.

Az említett körülmények másodikára nézve csak egy példát hozok itt fel, mely jelentőségét jól bizonyítja: a 17ik századbeli hollandi művészet emlékeiből sorozatunkban számos, még nagy képtárban sem képviselt egyéniség ismerhető meg ugyan műveiből; de igen fontos művészegyéniségek, sőt egész művészeti irányok alig képviselvek. Hogy csak egy néhány ilyen említsek: Pieter de Hochnak, Gerard Dounak, Metsunak és számos más hasonló erőteljes, és a későbbi művészetre nézve is nagy hatást gyakorolt festő egyéniségnek egyetlen alkotását sem bírjuk; vagy például alig nyújt fogalmat az akkor először divatba jött városi látképekről (utcai élet, házaknak, utcáknak, tereknek ábrázolása) a tengert ábrázoló képekről, az úgynevezett »csendéletekről«, – mind oly tárgycsoportok, melyeket először a hollandi művészet vett fel az ábrázolás tárgyául – a gyűjteményünkben őrzött néhány ilyen fajta kép.

A festés emlékei sorozatainak kiegészítésénél kétségtelen az, hogy a jelenkori másolatok egyáltalán fel nem vehetők a gyűjtemény keretébe. Hiszen ellentétben a plasztikák alkotásairól készített gipszöntvényekkel, egy festés másolatának készítésében egy az alkotótól független önálló művész egyéniség érvényesül; mert képek után eddig még nem sikerült tisztán mechanikai módon készíteni másolatot, mely úgy a képben levő rajzot, mint a színt visszaadná. A másolaton mindig okvetlenül észlelhető,

hogy az illető másoló művész hogyan és miképen értette meg a mintát.

Tagadhatatlan, hogy kiváló művészek, – hogy csak egyet említsek pld. Lenbach – készítettek régi mesterművekről másolatokat, amelyek önálló művészi becsessel is bírnak, de ezek éppen azért érdekesek, és műbecsessel bírják, mert a másolónak erős művészi egyénisége is érvényesült. El kell ismerni azt is, hogy számos oly másolat készült és készül, amelyeket az egykorú közönség, sőt kiváló szakértők sem képesek megkülönböztetni az eredeti mintától. A másolat megismerését persze mindig az is nehezíti, hogy az a mintával közvetlenül összehasonlítható csak a legkritikább esetekben lehet. De ezen ténynyel szemben áll azután az a tapasztalás, hogy például 15ik vagy 16ik századbeli képeknek a 17ik vagy 18ik században készült másolatait – amelyeket akkor kitűnőeknek, csalódásig hűeknek tartottak, – ma nemcsak a szakemberek de a figyelmesen néző laikus is nagyon könnyen megismeri, mert rögtön szembeszökőn felülrik az illető későbbi századnak modora. Kétségtelen tehát az, hogy olyan másolatok, amelyek nekünk ma csalódásig hűeknek látszanak, egy század múlva, szintén igen könnyen fognak megismertetni, mert a 19.ik századnak modora, – amelyet mi teljesen megszoktunk, tehát nehezen veszünk észre, – akkor már idegen és ennél fogva könnyen megismerhető lesz.

A mai európai művásárnak helyzetét ismerve, kellő bizonyosságunk van arra, hogy az országos képtárban levő becses gyűjteményt, kiegészítve az antik festés és grafikai műveknek sorozataival, a kereszténykor különböző festésének emlékeivel, oly gyűjteménynyé lehet fejleszteni, a mely az európai nyilvános és állami, vagy királyi képtárak sorában igen előkelő rangot foglalhat el, és úgy a közönségre, mint a szakemberekre és művészekre nézve a legtanulságosabb gyűjtemények egyikévé fejleszthető, ha e célra 800 000 frt-ot fordítunk.

A grafikai művészetek: rajzok és nyomtatással sokszorosított műalkotások gyűjteményére nézve az országos képtár kézrajz, és rézmetszet gyűjteményében ma már egy rendkívül becses anyag áll rendelkezésünkre, főleg ami a kézrajzokat illeti, a végből, hogy az európai hasonló gyűjtemények közt szintén előkelő helyet foglalhasson el, elegendő lenne egyelőre 200 000 frt.

Az itt felsorolt összegben már befoglaltatik a szobrászatnak, festésnek és grafikai emlékeknek Magyarországon alkotott, vagy Magyarország számára külföldön készített műveknek megszerzésére szükséges összeg.

A magyar történeti képcsarnok, minthogy az országos képtár az utolsó 10 évi javadalomnak tekintélyes részét ennek fejlesztésére fordította, ma már

kétségtelenül a legtekintélyesebb gyűjteménye ezen anyagnak, messze gazdagabb, mint a cs. és kir. udvari gyűjteményekben levő hasonló természetű sorozatok, vagy mint bármely hasonló anyagot tartalmazó magángyűjtemény, de azért természetesen szükséges e gyűjteményt lehetőleg teljessé tenni és minden napjainkra maradt idetartozó emléket lehetőleg e gyűjteménynek megszerezni. E célra eleendő lesz 100 000 frt.

Végre természetes, hogy az itt felsorolt sorozatok kellő gyűjtésére és a gyűjteményeknek kellő felolgozására, t. i. irodalmi és didaktikai ismertetéséhez okvetlenül szükséges, hogy az ezen teendőkkel megbízottaknak rendelkezésére álljon a szépművészetek történetével foglalkozó irodalom és azon rendkívül fontos és becses anyag a szépművészeti emlékek fényképeiben, amely az egyes alkotások meghatározásához feltétlenül rendelkezésre kell, hogy álljon.

A nemzeti múzeum régiség osztályának igen szép szakkönyvtárában az antik és középkori plasztikára vonatkozó irodalom meglehetősen képviselve van és a régiségtár szakkönyvtárának ez a része helyesen a szoborművek és gipszöntvény-gyűjteménnyel együtt átteendő volna a szépművészeti múzeumhoz. Éppúgy az újabbkori festés történetére vonatkozó irodalom, bár igen hiányosan – mint-hogy a szakkönyvtár fejlesztésére eddigelé nagyobb javadalom nem állott rendelkezésre, – megvan az országos képtár szakkönyvtárában. És végre az országos képtárban egy fénykép-gyűjtemény is őriztetik, amely azonban a létező és okvetlenül szükséges fényképkészletnek legfeljebb 1/3-adrészét foglalja magában. Az így rendelkezésre álló könyv- és fényképsorozat kiegészítésére, annyira, hogy a szépművészeti múzeum szervezésével megbízandók a mai szaktudománynak teljes színén megmaradhassanak, legalább 100 000 frt. fordítandó.

A 19. század kezdetétől fogva létesített szépművészeti alkotások gyűjteményének magvát a nemzeti múzeum képtári osztálya képezi. De kétségtelen az, hogy e gyűjtemény, minthogy első sorban oly módon fejlesztetett, hogy a jelen magyar szépművészet fejlődése lehetőleg támogatható legyen és a képzőművészeti társulat érdekei voltak az irányadók a muzeumi képtár szaporításánál, egyáltalán nem nyújt kellő fogalmat sem a 19ik századbeli külföldi szépművészetekről, (amely tekintetben rendkívül nagy hiányok tapasztalhatók), sem a 19ik századi magyar szépművészetek eredményeiről nem ad helyes képet, – hiszen legnagyobb művészeink legfontosabb művei kellő javadalom híján megszerzhetők nem voltak, – másfelől pedig éppen a serdülő művész nemzedék támogatása és munkaked-

vének élesztése szempontjából számos, egy állami közgyűjtemény mértékét meg nem ütő mű szereztett meg és állíttatott közszemlére e gyűjteményben.

A gyűjteményre a nemzet méltósága szempontjából és a magyar művészet kellő képviseltetésének céljából szükséges volna összesen 400 000 frtot fordítani. És pedig, kiváló magyar festők által 1885-öt (az országos kiállítás évét) meg előzőleg festett fontosabb műveknek megszerzésére kellene fordítani 100 000 frtot, 1885-től – 1896-ig alkotott, tehát az ezredéves kiállítás képzőművészeti csoportjának kiállításán közszemlére tett kiváló műveknek megszerzésére 200 000 frtot. Magyar plasztikai művek megszerzésére 100 000 frtot.

A 19ik század elejétől fogva alkotott szépművészeti külföldi művek megszerzését a szépművészeti múzeum rendes javadalmából később lehetne majd eszközölni.

Az itt felsorolt összegekkel oly intézményt hozhatunk létre, amely a szépművészeti múzeum nevét méltóan viselheti. De természetes az, hogyha ezen összegekkel a gyűjtemények létrehozattak, az nem jelenti azt, hogy a gyűjtemények tovább nem szaporítandók.

Egy gyűjtemény, amelynek fejlesztésekor rendes javadalom nem áll rendelkezésre, legyen az bármennyire tekintélyes, sohasem képes ébren tartani és fokozni az érdeklődést az illető művelődési ág iránt, melynek emlékeivel ott ismerkedik meg a közönség. Szomorú példái voltak e ténynek például a bécsi művészettörténeti gyűjtemények a 60–70–80-as évek alatt mikor tisztán csak a turistákat vonzó látványossággá fajultak, és magasabb nemzeti művelődési hatásról teljesen lemondtak. A szépművészeti múzeum, mely ezen összegek, összesen 2.600 000 frt befektetésével létre jövend, a minimumát képezi annak, hogy az európai nagy közintézetek közt helyet foglalhasson, hogy a magyar nemzeti művelődésre a szándékolt hatást gyakorolhassa és hogy a jelenleg létező magyar művészet érdekében úgy a nagy közönség ízlésére, mint a művészek és művésznövendékek ismeretének szaporítására üdvös befolyással legyen.

Ezen összeg, 2 600 000 frt, fordítandó volna e gyűjteményre ha nem is rövidebb idő alatt legalább azon időszak alatt, amíg a képzőművészeti múzeum befogadására emelendő épület elkészülne.

Minthogy az épület tényleges építéséhez csak az ezredéves kiállítás után lesz lehető hozzáfogni, t. i. 1897-ben, ezen összegek engedélyezendők volnának az 1894–1899-ig terjedő öt év alatt.

Ettől teljesen eltekintve természetes, hogy a rendes évi javadalom, amelylyel jelenleg az országos képtár és a nemzeti múzeum képtári osztálya bírnak, az illető gyűjtemények gyarapítására, mely ezen in-

tézet megszervezése illetőleg létesítése után szükséges leend, egyáltalán nem felelhet meg, hanem az új intézet sokkal nagyobb feladataihoz képest tetemesen nagyobb rendes évi javadalommal lesz ellátandó.

A szépművészeti múzeum anyagának ezen itt részletezett tagozásából következik egyszersmind a tisztviselői karnak összeállítása. A szépművészeti múzeumnak – amely természetesen országos intézmény – élén egy igazgató állana; minden osztály élén pedig egy főnök, tehát a plasztikai osztály, a festési osztály, a grafikai osztály, a magyar történeti képcsarnok, a szépművészeti osztály élén egy-egy, összesen öt főnök állana, a szakkönyvtár és a fényképgyűjtemény élén egy, és ezenkívül hasonló állásban az adminisztratív ügyek elintézésére és a pénztári kezelés eszközésére szükséges iroda élén szintén egy főnök és még szükséges egy nyolcadik főnöki állás a szépművészeti múzeum építésére és azon túl a muzeumi gyűjtemények felállítása körül folyton felmerülő számos építészeti feladatok megoldására hivatott műépítész.

Ezen állások betöltésénél tekintettel kell lennünk arra, hogy a gyűjtemények művelődési hatása két irányban aknázandó ki teljesen, t. i.:

1. az általános műveltség és a tudományos műveltség szempontjából egyfelől,

2. másfelől pedig a magyar nemzeti művészeti fejlődésre való kellő hatás biztosítása szempontjából.

Ennél fogva az intézet tisztviselőivé olyan férfiakat kell igyekezni megnyerni, a kik ezen kettős feladatoknak teljesen megfelelni képesek, és pedig az egyes osztályok természete szerint kívánatos, hogy vagy a szépművészetek története terén szaktudósok, vagy pedig gyakorló művészek alkalmaztassanak. Így a festés régi emlékei osztályának, a grafikai művek osztályának, a magyar történeti képcsarnoknak és a könyvtárnak élén lehetőleg a szépművészet története terén működő kiváló szakférfiak alkalmazandók, és pedig olyanok, a kik egyetemi tanári kvalifikációval bírnak.

Ellenben a plasztikai osztály, a modern művészeti osztályok élére és a műépítési teendők végzésére hivatottak a gyakorló művészek sorából választandók.

Az osztályfőnököknek kötelessége volna a gyűjtemény szervezésén, gyarapításán, a sorozatok felállításán és rendezésén kívül, – tehát az eddig hazánkban és a külföldön alkalmazott múzeum-örök teendőin kívül, – a gyűjtemény anyagának szükséges ismertetése a közönséggel. És pedig úgy az egyszerűen érdeklő közönséggel, mint a szaktanulmányokra magukat szentelőkkel.

Ez tehát egy tisztán oktatási működés, a mely a tanári feladatokkal azonos.

A szaktudósok sorából alkalmazott egyének feladata volna 1.) úgy a népszerű, mint a szakszerű irodalomban földolgozni és ismertetni a gyűjtemény anyagát és 2.) a művészet történelmének különböző ágaiból előadásokat tartani az egyetemi tanárnak megfelelő időszakon át és pedig úgy, hogy

1. előadási sorozatok tartatnának olyanok számára, a kik a középiskolai készültséget nélkülözik

2. előadási sorozatok azok számára, a kik az általános műveltséget teljesen bírják, tudniillik a középtanodai, illetőleg egyetemi készültséggel bíróknak, végre

3. teljesen szakszerű és tudományos előadási sorozatok azok számára, a kik a szépművészetekkel és azok történetével szakszerűen kívánnak foglalkozni;

Természetes, hogy míg az utóbbi előadási fokozatok, mint az analog egyetemi és műegyetemi előadások legalább egészféleven át volnának tartandók megfelelő számú órákban, addig a kétféle népszerű előadási sorozatoknak egyenként rövidebb tartamuknak kellene lenniük; félevenként több egész ciklus adatnék elő, úgy hogy 12–20 óra alatt egy-egy előadási ciklus az illető anyagot teljesen felölelné, különben a közönség, a melyet odavonzani és a szépművészetek iránt érdeklődni szándékozunk, a hosszabb ciklusok látogatásától elriasztatnak.

Ami azon három egyént illeti, aki a gyakorló művészek sorából nyeretnék meg a szépművészeti múzeum tisztviselőikara számára, ezeknek feladata volna az illető osztályok gyarapítása és közszemlére, kiállításra való rendezésnél, tehát a szigorúan muzeális teendőkhöz kívül a felszűrődő gyakorló művésznemzedék oktatásából egy részt elvállalni, vagyis a plasztikai osztály élén álló szobrász, a modern művészeti osztály élén álló festő és a szépművészeti múzeum műépítész, mesteriskolák vezetésével volnának hivatalból megbízva.

Ezen három mesteriskola összehasonlítva a létező festészeti mesteriskolákkal, az országos mintarajztanodával kapcsolatos szobrászati mesteriskolával, – azon lényeges előnnyel bír, hogy az oda belépő növendékek a nélkül, hogy bármi kényszer gyakoroltatnék rájuk, – a szépművészeti múzeum gyűjteményének közepette, annak épületében végzván tanulmányaikat, – a szépművészeti múzeum tisztviselőkarának vezetése alatt alkalmat nyernének behatóan foglalkozni a szépművészetek legremekebb alkotásaival, és így sokkal szélesebb látókört, az emberi elme legnagyobb művészi alkotásainak sokkal bensőbb ismeretét nyernék meg, mint az eddig a mesteriskolákban lehető volt.

Ez által a szépművészeti múzeumnak intenzív hatása a jövőben magyar művésznemzedékre biztosítva lesz, aminek üdvös voltát tapasztalni lehetett, mindazon nagy európai fővárosokban, ahol ki-

váló szépművészeti gyűjtemények alapítottak, vagy régi idő óta léteznek, mint pl. Párizsban, Münchenben, Londonban, Madridban és ujabban Berlinben, Haagában, Antwerpenben, – a hol ezzel párhuzamosan egyszermind a jelenkori művészetnek legkiválóbb egyénei fejtették ki tevékenységüket.

Az igazgatónak természetesen az egész intézmény központi igazgatása, a tisztviselői kar működésének irányítása és ellenőrzése, a gyűjtemények gyarapításának eszközzése, az ezzel járó teljes felelősséggel együtt, volna feladata.

Természetes, hogy az egyes osztályoknál – tekintve a számos feladatot és nagy ismeretkört, melyeket legapróbb részleteiben is kell, hogy az egyes osztályok teendőinek intézésével megbízottak ismerjenek – szükséges még az osztályok élén állók mellé segédeket alkalmazni.

A plasztikai osztályoknál alkalmazandó volna egy segéd, a ki – minthogy az osztály élén mindig gyakorló művész állana – a művészet-történetírók sorából volna választandó, hogy főnökének a gyűjtemény anyagának meghatározásában és az illető anyagnak irodalmi és tudományos ismertetésénél segédkezzék és így a főnök tevékenységét kiegészítené.

A plasztikai osztálylyal kapcsolatban szervezni kell okvetlenül egy gipsz-öntödét, ahol a megszerzendő gipszöntvények egyes darabjainak összeállítása és az egész szobroknak felállítása eszközölhető lesz egyfelől, másfelől pedig azon plasztikai művekről, melyek más múzeumok által még nem öntettek le és a melyeknek leöntése kívánatos, a gipsz-negatívok elkészíttetnének. Ennek élére egy segédi fizetéssel bíró – természetesen a plasztikai osztály élén álló főnöknek közvetlenül alárendelt és általa ellenőrzött – gipszöntő volna alkalmazandó.

A festés emlékeinek osztályánál okvetlenül szervezendő egy kép-restauratori állás, ahova a legmagasabb igényeknek megfelelni képes, kipróbált restaurátor nyerendő meg.

A grafikai gyűjteménynél egy segéd, a gyűjtemény emlékeinél előforduló tisztítások, kiegészítések és a lapoknak carton-ra való megerősítése eszközzésére – mely teendők époly speciális tudást és ügyességet, sőt gyakorlati művészi tudást igényelnek, mint a régi képek helyreállítása – szintén egy, a mostani igényeknek teljesen megfelelő, kipróbált egyén nyerendő meg.

A magyar történeti képcsarnok grafikai gyűjteményének kezelésére, a történeti képcsarnok élén álló főnök mellé egy segéd volna alkalmazandó.

Az adminisztratív teendők végzésére az iroda és pénztár főnöke mellé legalább is két irodatiszt és két ímök alkalmazandó, hogy az irodát képes legyen nemcsak az ily intézetnél előforduló rendkívül nagy levelezéseket, fogalmazványokat eszközölni, ha-

nem pénztár kezeléseken kívül egyszermind a gyűjtemények számára megszerzett tárgyak pontos leltározását és a leltárnak folytonos ellenőrzését és kiegészítését is végezni, ami annál szükségesebb, mert hazai gyűjteményeinknél keserves tapasztalásaink vannak arra nézve, hogy az adminisztratív teendők az egyes osztályok által végeztetvén – mivel az illető intézeteknek irodája soha kellő javadalommal nem bírt és kellő erők nem voltak alkalmazhatók, ott – az egyes osztályoknál alkalmazott szakférfiakra hárult át az adminisztratív teendőknek legjava része és így ők tulajdonképeni feladatuk teljesítésében, a gyűjteménynek magának kellő rendben tartásában és szakszerű feldolgozásában lényegesen akadályoztattak.

Tekintettel arra, hogy a szépművészeti múzeum igazgatója, az osztályok főnökei, a műépítész, a muzeális kötelességeken kívül egyszermind a legmagasabb igényeknek megfelelő oktatási kötelezettségekkel is bírnak, és hogy feladatuk tulajdonképen: Magyarországon a legmagasabb szépművészeti és szépművészet-történeti oktatást megadni – ugyanoly természetű, aminő a tudományegyetem és a műegyetem rendes tanáraié – tekintettel másrészt arra, hogy az alkalmazott művészek meg a létező mesteriskolák élén álló művészek kötelességeivel azonos köteleltséggel fognak bírni, méltányos, hogy úgy a hivatalos állásuk, mint fizetésük ugyanaz legyen, mint az egyetem rendes tanárainak fizetése és hivatala.

Az alkalmazott segédek pedig hasonló kvalifikációval bírván, de alárendeltebb állásban lévén, az egyetemi rendkívüli tanároknak megfelelő illetményekben kell, hogy részesüljenek. Az adminisztratív osztály élén álló főnök tekintettel a rendkívüli nagy munkára és nagy felelősségre, mely reá háruland és tekintettel arra, hogy az osztályok élén állókkal szemben a kellő tekintélye meglehessen, kell, hogy velük egyenlő illetményekkel bírjon. És ennél fogva, a mennyiben a létező, az 1893: XVIII. t.c.ben más rangsorozatokba beosztott állások a szépművészeti múzeum keretébe felvétetnének, ezek onnan kivonandók volnának és a szépművészeti múzeumnál alkalmazott állások épúgy, mint a tudomány- és műegyetem tisztviselői a rangsorosztályokból kivételvén, az állásaik nem ör és segédör, vagy főnök és segéd szerint kellene hogy kapjanak, hanem rendes és rendkívüli tanári címet nyerhetnének.

A szépművészeti múzeum létesítésénél kétségtelenül nagy súly fektetendő arra, hogy a kapcsolat közte és a gyakorló szépművészetek közt lehetőleg élénk és benső legyen. E végből van tervbe véve bizonyos állásoknak fentartása gyakorló művészek számára és a művészeknek állásukkal összefüggőleg mesteriskolák élére való állítása. Ez által a létező mesteriskolák száma hárommal, egy festő-, egy

szobrász- és egy építészeti mesteriskolával szaporíthatnák és egyszersmind ez intézetekben a művészettörténet szakszerű oktatására a kellő erők érvényesíthetnek fognának.

Fővárosunkban eddig a mesteriskoláknak egész sora létezik, és pedig a kir. festészeti mesteriskola, a mintarajztanodával kapcsolatos, Lotz Károly vezetése alatt álló mesteriskola, az ugyanazzal kapcsolatos, Ébner Lajos vezetése alatt álló mesteriskola, a mintarajztanodának Székely Bertalan vezetése alatt álló festészeti tanfolyama, a Strobl Alajos vezetése alatt álló szobrászati tanfolyam, mindegyik tulajdonképpen mesteriskola természetével bíró és kiváló gyakorló művész-tanár vezetése alatt álló intézet.

Ha szemügyre vesszük az öt iskolát, a szépművészeti múzeummal létesítendő három mesteriskolát és a művészet-történet összes anyagának ismeretére kötelezett szépművészeti muzeumi igazgatót, azt látjuk, hogy itt egy szépművészeti akadémia összes elemei rendelkezésre állanak; tudniillik egy a plasztikának, mint a festésnek legtekintélyesebb gyakorló művészei és a művészettörténeti ismereteket képviselő szépművészeti muzeumi igazgató, úgy, hogy az állami költségvetés külön megterhelése nélkül megszervezhető volna a magyar szépművészeti akadémia ezen, a mind az állam szolgáltatásában álló egyéneknek egy testületbe való összefoglalásával.

A testületnek, a melyben a legmagasabb szépművészeti oktatást adó egyének egy körre foglaltatnának össze, hasonló autonómiát kellene biztosítani, mint a minő a magy. kir. egyetem egyes karainak, vagy a kir. József műegyetemnek tanári karának biztosítanak. Működésük és tevékenységi körük pedig a külföldi nagy szépművészeti akadémiaik mintájára volna szabályozható. Így a szépművészeti múzeum létesítésével egyszersmind azon kedvező helyzet állana elő, hogy az ezredéves ünnepély alkalmából egyszersmind a magyar szépművészeti akadémia létesítése is biztosítható volna.

A szépművészeti múzeum befogadására szánt épület elhelyezésére nézve kétségtelen az, hogy a város belterületén ezen épület számára kedvező hely immár alig áll rendelkezésre. Hiszen ezen gyűjtemények befogadására legalábbis 10 000 méter építendő be, és pedig földszinten és első emeleten, mert ily természetű gyűjtemények elhelyezése több emeleten a gyűjtemények kellő kiaknázása és felállítása szempontjából sem kívánatos, minthogy a szépművészeti emlékek felállításánál általánosan tapasztalható az, hogy legfelebb egyik fala helyezendő el oldalvilágításban, a mi már két emeletes épületnél alig vihető ki, a hol az oldalvilágítás számára legalább is kétharmad rész használandó fel és csak a legfelső emelet látható el felső világítással.

De azonkívül az ily célra szánt épületeknél rendkívül fontos az, hogy minden oldalról szabad téren építtessenek, ahol szabad világosságot lehet kapni minden oldalról, mert a legszélesebb utcán vagy beltéren is mindig tapasztalható visszavetett világosság, ez a tárgyak kellő világítását mindég megakadályozza.

És ezen felül minden nyilvános gyűjteménynél észlelhető az, hogy bizonyos idő múlva, legyen az $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{2}$ század, a hely szűke érezhetővé válik és a gyűjtemény fejlődését és hasznos voltát csorbítja, miért is a jövőre nézve meg kell hagyni a lehetőséget annak, hogy az illető épület esetleg megnagyobbíthatassék.

De másrészt kétségtelen dolog, hogy az ilyen épületeket csak olyan helyen lehet megfelelően építeni, amely élénk forgalmi vonalon fekszik, hogy a közönség által könnyen elérhető legyen.

Budapestnek térképét tanulmányozva, látjuk azt, hogy a városliget azon nagy terjedelmű szabad tér, ahol az itt említett feltételek mind együtt vannak, sőt ami a forgalmi vonalakat illeti, a legközelebbi jövőben a hozzáférhetőség még fokozódni fog és ezenfelül a közönség azáltal, hogy az ezredéves kiállítás a városligetben leend, kétségtelen, hogy még az eddiginél is jobban hozzá fog szokni a városligetet üdülő helyéül tekinteni.

A városliget terjedelméhez képest a szükséges 10 000 m² méter területnek beépítése nem akkora, amely a városliget közkerti jellegét lényegesen megromtaná, sőt ha tekintetbe vesszük azt, hogy ez épület az ezredéves kiállítás után épül fel, ugyanakkor, amikor a kiállítás számára emelt és emelendő épületeknek legnagyobb része, és pedig főleg a nagy iparcsarnok, néhány év lefolyása alatt, el fog távolíttatni, a szépművészeti múzeumnak a városligetben levő építése és a többi épületeknek szándékolt lebontása által a városligetben több tér fog sétahelyül kínálkozni, mint amennyi az utolsó tíz év alatt a liget e fő céljára kínálkozott.

A tavon keresztül építendő állandó híd maga utal arra, hogy a városliget területén a szépművészeti múzeum hol emelendő, t. i. e. híddal szemben, úgy, hogy a város központjából kivezető Andrassy utnak és az azt folytató hídnak végpontja, és így méltó befejezése volna a monumentális utnak és az annak végére tervezett milleniumi emlékeknek, az az épület, a melyben fővárosunk közönsége szellemi élvezetének egyik legtekintélyesebb színvonalát találná fel.

A szépművészeti múzeum létesítésére tehát a következő évek alatt első sorban a szükséges összeg, t. i. 2 600 000 frt vásár és a kínálkozó alkalomnak kellő kihasználása céljából a szükség szerint 1895–1899-ig, a mikorra a szépművészeti múzeum épülete elkészülhet, felhasználandó volna.

Egyidejűleg fokozatosan rendszeresítendőek volnának az egyes tanári állások, az anyag gyarapodásával és az előkészületek megtételével lépést tartva. A mi az épületet illeti, természetesen, hogy egy szép-művészeti múzeumnak kellő monumentális jelleggel kell bírnia, másfelől azonban őrizkedni kell attól, hogy költséges és túlságosan díszes palota emeltessék, a mely a belső tartalommal egyenrangú volna és nem maradna meg a keretnek, melybe a szépművészet remekei befoglaltatnak. Épp ezért aránylag csekélyebb összeg lesz előírányozandó, 1 500 000 frt., a melyből levonandó 414 000 frt. mint az országos képtár és magyar történeti képcsarnok helyiségeiért jelenleg fizetett évi 20 700 frt. tőkéje, amely nem fedezendő az állami költségvetésben mint rendkívüli költség, úgyhogy az épület költségeire előírányozandó 1 086 000 frt.

Ez épület terveinek készítésénél természetesen, hogy elsősorban tekintettel kell lenni azon gyűjteményekre, amelyek benne elhelyeztetnek, és mint-hogy ezeknek legtöbb helyet elfoglaló része, t. i. a plasztikai sorozat előre pontosan megállapítható, ez anyag tanulmányozása alapján kell a tervnek létesíttetnie.

Másfelől ami a festés emlékeit illeti, a világítás és fűtés kérdése oly komplikált, és ebben számos képtár építésénél oly kedvezőtlen eredmények érettek el, hogy e feladat helyes megoldására más eljárás nem látszik biztos eredményre vezetőnek, mint, hogy kiváló műépítészeink egyike már most kérésék fel arra, hogy a szépművészeti múzeumnak igazgatójával egyetértve, a részletes terveket, magát már mostantól fogva ezen feladatnak szentelve, készítse elő, hogy mihelyt a kiállítás befejeztével a szükséges terület rendelkezésre fog állhatni, a kész és kellőleg megbírált tervek alapján a palota felépítéséhez rögtön hozzá lehessen fogni. Így a szépművészeti múzeum az ezredéves ünnepély maradandó és nagy művelődési hatásaiban szintén jelentékeny tényező leendő, nemzeti műveltségünk fellendülésére üdvös befolyást fog gyakorolni és általában az ezredéves ünnepélylyel összeköttetésben levőnek méltán fog mondathatni."

2. Wlassics Gyula 12620 sz. leirata Pulszky Károlynak, 1895. március 26.

Szépművészeti Múzeum Irattár, iktatószám nélkül (másolat)

„A létesítendő szépművészeti múzeum érdekében fogantatosított vásárlásokról és kifizetett előlegekről, valamint további 204,876 frtnak kiutalványozása iránt m. évi december hó 17-éről s az elszámolási okmányok utólagos bemutatása mellett f. évi

márczius hó 4-ről tett jelentéseire értesítem, hogy mielőtt azok, továbbá a megbízás keretét meghaladó vásárlások s általában a felmentés tárgyában határozniék, – a mint ezt egyébiránt már több héttel ezelőtt szóval is Nagyságod értésére adtam és ezen rendelkezésemet Nagyságod is kívánta már csak az ügynek rendkívüli fontosságánál fogva is, a számadások alapos átvizsgálását, s úgy a már megvett, valamint a megvétel céljából átvett művek állapotáról és minőségéről teljesen megnyugtató és alapos tájékozódást kell szereznem.

S minthogy jelentése s az ahoz csatolt okmányok kielégítő felvilágosítást nem nyújtanak s azokból arról győződtem meg, hogy a 25985/894. sz.a. leiratban foglalt megbízástól a vásárlásoknál követett eljárás lényegesen eltért; ez oknál fogva úgy a számadások tüzetes megvizsgálására, valamint az eddig átvett összes művek állapotának műtörténeti és általános művészi értékének megbecslésére gróf Andrássy Tivadar, az orsz. m. képzőművészeti társulat elnökének elnöklete alatt egy szakértő bizottság kiküldését határoztam el, mely bizottság tagjai: Ráth György, Benczur Gyula, Keleti Gusztáv, Loránfi Antal, Dr. Pasteiner Gyula, Rauscher Lajos, Strobl Alajos, Székely Bertalan, e bizottság előadó-jává pedig Szmeccsányi Miklóst, a m. orsz. képzőművészeti tanács jegyzőjét neveztem ki, s felhívom Nagyságodat, hogy e bizottságnak minden ez ügyre vonatkozó adatot, okmányt és felvilágosítást rendelkezésére bocsásson, az eddig átvett összes műtárgyakat – az orsz. képtár részleges elzárása mellett s e rendeletem vételétől számított egy hét alatt – átnézetesen egymás mellé sorakoztassa, hogy a bizottság feladatának teljesítését mielőbb megkezdhesse s a míg azt szükségesnek találja, a műtárgyak egyenként is hozzáférhetően és kellő világításban megismerelhetők legyenek.

Mindaddig, míg a bizottság javaslatának meghallgatása mellett másképp nem intézkedem, az átvett műtárgyakon semminemű restaurálás sem foganatosítható, s szükségesnek tartom Nagyságodat figyelmeztetni arra is, hogy a létesítendő szépművészeti múzeum terhére vásárlási kötelezettségek egyenes felhatalmazásom nélkül nem vállalhatók.

Egyúttal értesítem Nagyságodat, hogy amennyiben a bizottság hatáskörét kiterjesztettem a szépművészeti múzeum épületének és szervezetének megállapítására vonatkozó véleményezésre is: ebben a kérdésben Nagyságod is, mint a bizottság tagja fog működni.

Budapesten, 1895. évi márczius hó 26.án

Wlassics"

3. A Képviselőház 1896. február 5-i ülésének jegyzőkönyve (részlet)

Képviselőházi Napló 1892–1897, 551. országos ülés, 221–227.

„Perczel Béni jegyző: Várady Károly.

Várady Károly: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Bátor voltam a mai napra egy interpellációt jegyezni be az országos képtár számadásai tárgyában. Midőn ezt röviden bátor leszek előterjeszteni, kérem a t. ház szíves figyelmét. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. ház! A tegnapi lapokban közlemények jelentek meg, melyek lényege odakonkludál, hogy az országos képtár igazgatója nagyobb pénzösszegekről nem számolt volna be. E tudósítások a »Budapesti Hírlap«, »Pesti Napló« és »Magyarország«-ban jelentek meg, én azonban interpellációm a »Pesti Napló« közleményére alapítom, melyet bátor leszek röviden felolvasni.

A »Pesti Napló« egyik tudósítója a tegnapi napon a következőket közölte: »A képviselőházban és a politikai klubokban hetek óta emlegették, hogy az országos képtár igazgatója még nem számolt le azokról a nagy összegekről, a melyeket a kormány a szépművészeti múzeumnak szánt műkincsek megváltása végett a kezére bízott.«

Egy későbbi passzusában pedig az a lap azt írja: »A Pulszky Károly kezén százezrekre rugó közpénzek fordultak meg, a melyekről, mint tudjuk, nincsen hiteles számadás. Szigorú vizsgálattal kell hát kideríteni a tényállást. És meg kell vizsgáltatni nemzetközi szakértőkkel a képeket is, a melyeket Pulszky Károly vásárolt, hogy szóhoz ne juthasson az a gyanú, mintha értéktelen dolgokra pazarolták volna az ország pénzét.«

T. ház! Ez a két passzus az, mely engem azon kötelesség teljesítésére szólított, hogy most a t. ház előtt interpellációt intézzek a t. miniszter úrhoz. Hosszasan e tekintetben nem kívánok szólni, hanem azon tiszteletteljes felfogásomnak adok kifejezést, hogy helyesnek tartottam volna, ha a t. miniszter úr már tegnap alkalmat szerzett volna magának, hogy e tekintetben, minthogy nagyobb összegű közpénzekről van szó, a házat önként felvilágosítsa. Miután ezt nem tette, én veszem magamnak azon bátorságot, hogy hozzá a ház előtt kérdést intézzek, mely röviden a következő: *(Olvassa.)*

»Kérdés a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz. Kérem a miniszter urat: beszámolt-e az országos képtár igazgatója azon több százezer forintra menő összegről, melyet neki a kormány a létesítendő szépművészeti múzeum számára vásárlások céljából rendelkezésére bocsátott?« *(Helyeslőn a szélsőbalon.)*

Elnök: Közöltetik a kultuszminiszter úrral.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Nagyon örvendek, hogy igen tisztelt képviselőtársam ezt a kérdést szóba hozta. *(Felkiáltások a szélső baloldaltól: Örül neki?)* Nem a tény örvendetes, hanem az, hogy a miniszternek alkalom adatik azonnal nyilatkozni, és ott, a hol az országnak ily nagy műkincseről van szó, az egész tényállás legnyitabb feltárásával a megnyugtatót megadni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Én az ezen ügyre vonatkozó aktákból fogom a t. házat felvilágosítani minden egyes tényre vonatkozólag, hogy miként állunk szemben azokkal a hírlapi közleményekkel, melyek e tárgyban megjelentek. *(Halljuk!)*

T. ház! Az országos képtár igazgatója 1893. november 23-án jelentést tesz gr. Csáky akkori kultuszminiszterhez, hogy az olaszországi vásárlási viszonyok nagyon kedvezők, és hosszasan indokolja, hogy miért kedvezők, azután azt mondja, hogy ő kiszemelt utazása közben régi képeket és szobrokat, 167.560 frt erejéig, és ezért erre nézve rendkívüli hitelt kér, hogy ezek a műtárgyak a megalkotandó szépművészeti múzeum számára megszerzethessék. Gr. Csáky Albin 1894. február 1-én átír Wekerle Sándor akkori miniszterelnök és pénzügyminiszter úrhoz, hogy nyilatkozzék ezen kérdésben, mert ő kezdeményezte a szépművészeti múzeumot, a mennyiben 1894. január 28-án Wekerle akkori miniszterelnök úr az első programot a háznak bemutatta, a ház azt tudomásul vette, a részletes programot pedig az országos bizottság 1894. december 9-iki ülésében tárgyalván, el is fogadta, mely szerint hárommillió-kétszázezer frt fogna fordítani a szépművészeti múzeum létesítésére és berendezésére, és pedig úgy, hogy 1 200 000 frt jut az épületre, azután régi művekre 1 400 000 frt, magyar művészek alkotására a millenium esztendejében 200 000 frt és nyolcz éven át évenként 50 000 frt modern művek vételére, tehát 400 000 frt, és ez 1886–1900. évek alatt a költségvetésben fog elszámoltatni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az akkori pénzügyminiszter és miniszterelnök úr gr. Csáky Albin megkeresésére 167.560 frtot rendelkezésére bocsátott a kultuszminiszteriumnak. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Honnan? Miből?)* Pénztári készletből előlegképpen gr. Csáky Albin 1894. június 1-én kelt rendeletében ... *(Zaj a bal- és a szélső baloldalon.)* Kérem, én elmondom a dolgot úgy, a hogy van. *(Helyeslés. Halljuk! Halljuk!)* Mondom, 1894. június 1-én kiküldötte Pulszky Károlyt Szalayval és Lotzzal, úgy, hogy ezeket a vásárlásokat lehetőleg együtt teljesítsék. Tulajdonképp, mint hogy a képtár igazgató a 167.560 frtnyi hitelt már rég kiszemelt tárgyakra kérte, ezekre vonatkozólag

küldötte ki nevezetteket a miniszter azzal, hogy lehetőleg együttesen történjék a vásárlás, és egyenesen azzal a meghatalmazással, hogy Szalay fogja a pénzt utalványozni. *(Felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Lehetőleg?!)* Erre pedig bátor vagyok megjegyezni, hogy a meddig valaki az országos képtár élén áll és állását betölti, nem lehet őt még nagyobb kontroll-bizottságok alá helyezni. *(Mozgás a bal- és szélsőbalon. Helyeslés.)*

Hiszen, kérem, Bode és mások is, a galleriák megbizottjai, a vásárlásokat maguk teljesítik, hanem mindenestre olyannak kell lenni az illetőnek, a ki e bizalommal vissza nem él. De mondom, gr. Csáky Albin mindamellet ezen három tagból álló bizottságot küldötte ki és Szalay Imrére bízta a pénznek az utalványozását. Azokban sem Szalay, sem Lotz nem mentek el, *(Élénk derűtlenség és zaj a bal- és szélső baloldalon.)* mert Szalay, időközben kormányválság lévén, a minisztériumban maradt, Lotz pedig megbetegedett; hanem az akkori miniszter, b. Eötvös Loránd rendeletére Zala és Schikedanz voltak azok, a kiknek tanácsával ezen vásárlásoknál a képtárigazgató eljár.

Pulszky 1894. december 17-én tesz jelentést a vételekről; és ebből kitűnik, hogy ő azon 167 000 frt erejéig vásárlásokat tett, de mivel a vásárlási viszonyok Olaszországban kedvezők voltak, és mivel, ha a szépművészeti múzeumot egyáltalában létesíteni akarjuk, annak a berendezésére a kedvező helyzetet kell kiaknázni, ő 204.876 frt erejéig további kötelezettségeket vállalt, sőt ... *(Mozgás és derűtlenség a bal- és szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!)* Kérem, szíveskedjenek nyugton lenni, én semmitsem leplezek el. *(Élénk helyeslés. Halljuk! Halljuk!)* Ismétlem, hogy 204.876 frt erejéig további kötelezettséget vállalt, mert a vásárlási viszonyok kedvezők voltak, sőt, t. ház, azon 167 000 frtért megvett műtárgyakon kívül ezeknek is legnagyobb részét ideállította a képtárhelyiségbe.

A minisztertanács b. Eötvös Loránd akkori miniszter szóbeli előterjesztésére, méltányolva azt, hogy az akkori kedvező viszonyok fennforogtak Olaszországban, és hogy ha csakugyan létesíteni akarjuk ezt a szépművészeti múzeumot, nem lehet megállni egy bizonyos határon, *(Mozgás a bal- és szélső baloldalon.)* hanem a meddig rendelkezésre áll az erre szánt összeg ... *(Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk!)* Bocsánatot kérek, hisz ez teljes lehetetlenség, ... *(Halljuk! Halljuk!)* Ha egyszer a helyzet kedvező; ha igazán értékes műtárgyakat lehet venni, kinek van az ellen kifogása, hogy azok a műtárgyak a szépművészeti múzeum számára megvételssenek, ha egy országos bizottság határozata van, a mely azt mondja: alakítsatok szépművészeti múzeumot, ennyi pénzt adunk régi művek vásárlására. *(Mozgás*

és zaj balfelől. Halljuk! Halljuk!) Engedelmet kérek, méltóztassanak méltányosaknak lenni, mikor a tényállást teljes őszinteséggel tárom fel. *(Élénk helyeslés. Halljuk! Halljuk!)*

Ismétlem, a minisztertanács b. Eötvös Loránd szóbeli előterjesztésére 1895. január 13-án *(Halljuk!)* felhatalmazta a közoktatásügyi minisztert, hogy a 204.876 frt erejéig a nagyrészben már lefoglalt és nagyrészben ide is szállított tárgyaknak a vételi ügyletét bonyolítsa le. Szóval a minisztertanács ezt az összeget rendelkezésére bocsátotta 1895. január 13-án az akkori kultuszminiszternek.

Méltóztatnak tudni, körülbelől aznap történt a mostani kormány kinevezése, én tehát akkor vettem át a tárczát, talán két vagy három nap múlva. *(Mozgás a szélsőbalon. Halljuk! Halljuk!)* Mielőtt azonban én foganosítottam volna a lebonyolítást, hogy tudniillik a már ideszállított tárgyakra vonatkozólag a kifizetést eszközöljem, meg akartam győződni, hogy az, a mi itt van és még kifizetve nincs, hanem részben csak előlegekre van véve, vagy előleg nélkül ideszállítva, értékes-e és méltó-e arra, hogy a szépművészeti múzeumban elhelyeztessenek.

Hock János: Úgy van, ez a helyes!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Ekkor, t. képviselőház, én 1895. márczius 26-án, tehát mindenestre hivatalba lépésem után alig négy vagy öt hétre egy bizottságot küldtem ki úgy az eljárás és elszámolás, mint az átvett gyűjteménytárgyaknak megvizsgálása és felülvéleményadás végett. A bizottság elnökségére gróf Andrassy Tivadar t. képviselő urat kértem föl és tagjai voltak: Szmrecsányi Miklós, a ki akkor még nem volt hivatalnok a minisztériumban, de a képzőművészeti tanács jegyzője, Benczur, Keleti Gusztáv, Lotz festők; Lóránfi, Strobl szobrászok; Rauscher, Pasteiner, Ráth György és Kammerer Ernő országgyűlési képviselő. Ezekből állítottam össze ezt a bizottságot, azzal a megbízással, hogy nézzék meg, vajjon értékesek-e azok a tárgyak, és méltók-e arra, hogy megszerzettssenek. Mert ha arra a meggyőződésre jutottam volna, hogy nem értékesek, akkor a 204 000 forintot, dacára annak, hogy az előbbi minisztertanács engedélyezte, a kiutalványozást valami úton-módon, már nem tudom, hogyan és mikép lehetett volna-e azt stornirozni, de abban az esetben, ha azok a tárgyak csakugyan értékteleneknek bizonyultak volna, én mindenestre iparkodtam volna stornirozni az ügyletet.

A bizottság 1895. márczius 27-én tett jelentést, mely szerint 256 darab lajstromozott műtárgyat egyenként megszemlélt és azok árait általában mérsékeltnek találta. Valamennyi műtárgyat nem nézhette meg, mert az előleggel lekötötteknek egy része nem érkezett még meg, egy része még nem volt

elhelyezve, de a legnagyobb részt, ami itt volt, megnézte. Én ezt látva, utasítottam Pulszky Károly országos képtárigazgatót, minthogy meggyőződtem ebből a jelentésből arról, hogy nemcsak értéktelen tárgyakat nem vett, de az árakat általában mérsékelteknek mondta a bizottság, és mivel a 204 000 forintot ezen üzletek lebonyolítására utalványozta ki az előző kormány minisztertanácsa, tehát mint mondom, mivel arról győződtem meg, hogy semmiféle értéktelen tárgyak megvételéről nem lehetett szó, sőt azon bizottságnak véleménye szerint is, a mely bizottságban az ország legelső szaktektentélyei voltak, az árak – ismétlem – nem is túl magasak, sőt merek arra hivatkozni, hogy épen akkor egy orosz képtári igazgató volt itt, a ki az egyik képért sokkal többet, majdnem kétszer annyit ígért, mint a hogy azt Pulszky Károly megvette, mondom, ennek folytán utasítottam őt, hogy bonyolítsa le a függőben levő ügyleteket; de nem adtam a kezébe az egész kiutalványozott pénzt, és erre semmi hitelt sem adtam, hanem Szmrecsányi Miklóstra bízam az utalványozási eljárást, úgy, hogy ő esetről-esetre az egymásután beérkező nyugták után minden egyes ügyletről meggyőződve, utalványozza ki a szükséges pénzt. Szóval én ezt az összeget nem adtam ki Pulszky Károly országos képtárigazgatónak, a ki akkor Olaszországban volt az ügyletek lebonyolítása végett, hanem mindenkor, esetről-esetre, a hogy a nyugták beérkeztek, külön-külön utalványoztatam az összeget, és őszintén s nyíltan kimondom, ezt az eljárást nagyon rossz néven is vette, sok helyen panaszkodott is, hogy én őt Szmrecsányi felügyelete alá helyezem, de úgy eljárni okvetetlenül kötelességemnek tartottam, *(Általános helyeslés.)* annyival inkább, mert hivatalbeli elődöm, gróf Csáky Albin, akkori miniszter úr, Szalayra bízta e képviselési utalványozásokat. Okvetetlenül szükségesnek tartottam azt is, hogy meggyőződjék Szmrecsányi, hogy a tárgyak itt vannak-e, és ha itt voltak, beérkeztek-e az előző nyugták, s a szerint, a mint egymás után beérkeztek a nyugták, esetről-esetre utalványoztattak az összegek. És merem mondani, hogy ez a lebonyolítás legnagyobb rendben megtörtént, 7000 forint kivételével.

Ezen 7000 forintot utalványozta Szmrecsányi Pulszky Károly országos képtári igazgatónak azért, mert az igazgató szerint ez még a hátralévő tartozása, de még az okmányokat nem bírta beszerezni; erre vonatkozólag tehát nem számolt el. A többi tárgyra vonatkozólag a számvevőség által átvizsgált nyugták szerint az elszámolásnál megtörtént. *(Zaj a szélső baloldalon. Halljuk!)* Kérem, el van számolva mind, csak a 7000 forint nincs, így mondtam az imént.

(Felkiáltások balfelől: Úgy is mondta!)

Most, t. ház, kötelességem nyilatkozni a Scarpa-képtár-vásárlás felől *(Halljuk! Halljuk!)*

Már erre vonatkozólag az én előterjesztésemre történt a megbízás. A múlt év őszén tett jelentést nekem Pulszky Károly országos képtárigazgató, hogy a Lamottában őrzött és a műtörténeti munkákban csakugyan ismételtén méltatott Scarpa-féle képtár november 11-én Milanóban nyilvános árverés alá kerül. Én meggyőződtem arról, hogy csakugyan ez az árverés Milanóban meg fog tartatni, az árverési jegyzéket is bekértem, és annak legbecesebb darabja egy Rafaelnek, mások által Sebastiano del Piombonak tulajdonított arczkép volt. Arra kért engem az országos képtár igazgatója, hogy ezen árverésen 115 000 forint erejéig részt vehessen és vásárolhasson. Ha jól emlékszem, még egy Tizian-kép is volt ott.

Én úgy gondolkodtam: Ha mi szépművészeti múzeumot akarunk létesíteni, és azt akarjuk, hogy az rendeltetésének megfelelően, akkor ha egy Tizian- vagy egy Rafael-kép kapható, mindenesetre jól fogtam fel feladatomat, ha felelősségem érzetében azt határoztam, hogy nyilvános árverésen, a mely közjegyző előtt történik, a hol az árverésről közjegyzői okiratot vesznek fel, részt vehessen és ne akadályozzam meg a vételt, hogy azt ne mondják, hogy én vagyok oka, hogy egy Rafael- vagy egy Tizian-kép meg nem vétetett. Ezt a felelősséget nem mertem magamra vállalni. *(Helyeslés.)* Nyilvános árverés a kép értékének és valódisága meghatározásának a legjobb módja, és bár minden ilyen képet nyilvános árverésen lehetne megvenni. *(Úgy van! a szélsőbalon.)* Én tehát felelősségem érzetében minisztertanács elé vittem a kérdést, feltártam épen úgy, mint most itt a képviselőházban, hogy örökre szemrehányást tehetnének nekem azért, ha most, midőn – mint az előterjesztésben ki volt fejtve – a londoni s a berlini galériák nem vásárolnak, és meglehet, hogy jutányos áron kaphatjuk meg Rafaelt és Tiziánt, és ha mindjárt nem Rafaeltól származnék is az a kép, hanem Piombótól, *(Mozgás a szélsőbalon.)* bocsánatot kérek, ahhoz értők szerint ez még különbséget nem tesz ... *(Ellentmondás a szélsőbalon.)* Bocsánatot kérek, nem úgy áll a dolog; hiszen idehozhatom azokat a műtörténelmi munkákat, a hol például a híres Morelli most azt állítja, hogy az a kép Rafaeltól való, Bode pedig azt mondja, hogy Piombótól való, a mi mindenesetre nem olyan nagy értékű, mintha Rafaeltól eredne, de mégis igen nagy becsű.

Tehát mikor a felhatalmazást megadtam, hogy nyilvános árverésen tehesse meg azt a vételt, 59.141. szám alatt kelt rendeletemben utasítottam, hogy a Scarpa-képtár árverésén részt vegyen. *(Olvasza.)* »A Rafaelnek tulajdonított kép valódiságáról és kifogástalan állapotáról meggyőződve: első sorban

ennek megszerzésére törekedjék, és a mennyiben a kép elfogadható áron megszerezhető, az általa jelzett szintén igen becses műveket is megszerezheti, de csak nyilvános árverésen.« Semmi másra nem adtam felhatalmazást, és ezt az összeget meghaladnia nem volt szabad. Így szólnak az akták; akárki kívánja, a képviselő urak közül, a miniszteriumban meg is tekintheti, bár nem hiszem, hogy bárki is kétkednék szavaimban. *(Általános helyeslés.)* November 15-ikén táviratozta, hogy a Rafaelnek tulajdonított képet az árverésen Chevigné grófnő megvette 135 ezer frankon, és hogy reméli azt tőle átvehetni; a távirat végén ez volt: »a megbízáson magános részére mentem túl«. Valószínűleg azt érti ezzel, hogy mivel én csak nyilvános árverésre hatalmaztam fel, és így másutt nem veheti meg, csak nyilvános árverésen, ezért azt táviratozta, hogy a megbízáson magános részére ment túl. De azt is következtethettem ebből, hogy ő Chevigné grófnő által magános részére vette meg a képet. Én rögtön intézkedtem, hogy a hitelt, melyet rendelkezésére bocsátottam, kimerítette-e vagy nem? Minthogy kimerítette *(Derűlttség balfelől.)* és távirata szerint magános részére vette meg a képet, és nem nyilvános árverésen, én december 30-ikán – mert megjegyzem, hogy az árverésről nem jött vissza, hanem csak december folyamán jelentkezett itt és nekem a kiküldetése előtt azt mondotta, hogy a kereskedelmiügyi miniszter is megbízta őt valami kiállítási dolgokra vonatkozólag – tehát nekem fel sem tűnt, hogy nem érkezett vissza azonnal, hanem további utazásokat tett; de mivel – mondom – alig értettem meg, hogy mit jelentenek táviratának utolsó szavai, december 30-ikán 24 óra alatt teendő jelentéstételre utasítottam, a legszigorúbb felelősség alatt. Akkor azt jelentette, hogy három napi haladékat kér. Privatim megtudtam, hogy a Rafaelnek tulajdonított kép, több más képpel együtt, már ideérkezett. Ebből azt is láttam, hogy a Chevigné grófnő által teljesített vásárlást tulajdonképpen ő teljesítette, de valószínűleg azért más által, mert nem akarta, hogy tudják, hogy az országos képtár igazgatója az árve-rező. *(Felkiállítások balfelől: Strohmán!)* Gondoltam, valószínűleg azért tette, hogy a képet olcsóbban kapja. Ő a jelentést nem tette meg. Ennek következtében nagyon természetes dolog, hogy én a vizsgálatot elrendeltem. Ő e vásárlásnál túlmént az én megbízásaim határain, mert megbízásom világosan azt mondta, hogy csak nyilvános árverésen veheti meg a képet, és hogy a megállapított összegnél többet nem adhat ki. Már ennek következtében is oly momentumokat láttam fenforogni, melyek a vizsgálat megindítására okvetlenül alapot adtak. Magát az egész hitelösszeget kimerítette. De, mert a kép itt van, s mert a többi, körülbelül hat kép, tudomásom

szerint, szintén itt van; teljes jogom van azt mondani: ezt egyáltalán el nem fogadhatom, mert egészen más megbízást adtam az igazgatónak és érvényesítem az állam kártérítési jogát. Csak az a kérdés, hogy az állam érdekéből mi lesz a kedvezőbb? Ha a képek csakugyan becsesek és a szakértők is ezt mondják, mégis inkább átvesszük, mert valóban nem tudnám, hogy miért ne vennők át. *(Zaj és mozgás balfelől.)*

Beöthy Ákos: Veszett fejszének nyele!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Egészen pontosan meghatározni a kép értékét alig lehet, mert ez bizonyos apprecziáció dolga; lehet, hogy az egyik ennyire, a másik annyira mondja. De ha a képek értékesek, nem látom be, miért ne fogadhatnók el. De – mondok – teljes jogom van visszautasítani, mert az én megbízásom egyetlen tételét sem teljesítette.

Én a vizsgálatot elrendeltem; annak eredményét közölni fogom a házzal, sőt tüzetes jelentést teszek az egész képtárra nézve, mint budgetem indoklásában is megígértem. Megjegyzem, hogy a tárgyak leltározása már azelőtt is megtörtént. Valamennyit csak azért nem nézhette meg a bizottság, mert nem érkeztek meg akkor, mikor a bizottság kiküldetett. Én egész őszinteséggel feltártam a helyzetet. Kérem, méltóztassék e választ tudomásul venni. A vizsgálat eredményét annak idején közölni fogom. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Várady Károly: T. ház! El kell ismernem, hogy a miniszter úr igyekezett kérdéseimre őszintén felelni, de sajnálatomra, nem vagyok abban a helyzetben, hogy a választ tudomásul vegyem. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Ennek okai a következők:

A t. miniszter úr előadta, hogy e tárgyak a szépművészeti múzeum számára lettek volna beszerezendők. De nekem, és azt hiszem, a ház egy tagjának sincs arról tudomása, hogy a szépművészeti múzeum számára valaha a képviselőház valamit megszavazott volna. Azt hiszem, ha a kormány akármiféle közcélra csak egy garast is akar kiadni, arra vagy külön törvényben, vagy a budget keretében kell előterjesztést tenni, és csak akkor nyer jogot, hogy egy illető célra a pénzt kiadja, hogy erre nézve megkapja a ház hozzájárulását. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* De nekem legkisebb tudomásom sincs arról, hogy a képviselőház erre valamit megszavazott volna. Ebből folyólag nem volt joga semmiféle utalványozásokat eszközölni, sem a minisztertanácsnak.

De azt mondja a t. miniszter úr, hogy a bevásárlásokra ő a pénztári előlegekből utalványozott. Nem vagyok abban a helyzetben, hogy megértsem, hogy a pénztári előleg kifejezés micsoda alkotmányos kifejezés.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Pénztári készlet.

Várady Károly: I hát pénztári készlet. Akkor sem tudom, hogy ez micsoda kifejezés. (*Mozgás jobbfelelől.*) De a t. miniszter úr egész kifejezetten beismerte, ... (*Mozgás. Zaj.*)

Elnök: Kérek csendet. (*Mozgás a szélső baloldalon.*) Kérem Gyórfy Gyula képviselő urat, legyen csendben.

Várady Károly: ... a miniszter úr – mondom – beismerte azt, hogy a t. képtári igazgató úr sok ezrekkel ment túl azon a határon, a meddig menni fel volt jogosítva. Ennek daczára azt mondja, hogy erről beszámolt, s a miniszter úr tudomásul vette számadását oly összegekről is, a melyek az adott felhatalmazás keretén túlmentek. Ez ismét oly momentum, a melyre nézve, azt hiszem, a miniszter úr be fogja látni, hogy lehetetlen bárkinek is ilyen választ tudomásul vennie.

Ivánka Oszkár: Az egész többség tudomásul fogja venni!

Várady Károly: Az a körülmény is figyelembe jön, hogy itt, miként a miniszter úr előadta, a múlt év januárjában történt az utalványozás s így a megelőző kormánynak a felelőssége is kérdés alá kerül, mert hiszen, a mint tudjuk, a megelőző kormány már december 29-én, vagy talán még korábban lemondott volt és csak ügyviteli kormány volt, azon időpontban, 1895. januárjában, tehát nem volt jogosítva senki arra, hogy utalványozást eszközöljön. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) A miniszter úr minden kétséget kizárólag elismerte azt is, hogy az igazgató 7000 forintról – előttem mindegy, ha öt krajczárról van is szó – számadást nem adott. A ki a közügyek élén áll, annak az elszámolás tekintetében a legridegebb kötelességérzettel kell eljárni, és semmi esetre sem lehet helyesnek elfogadni, ha egy alkotmányos miniszter a törvényhozás elé áll és azt mondja egy közegéről, a ki alatta áll, hogy elszámolást nem adott. (*Mozgás a bal- és szélső baloldalon.*)

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Hisz nem tudtam vele beszélni!

Várady Károly: S érdekes az is, hogy a mikor 7000 forintról nem ad számadást, a miniszter mégis továbbra is utalványoz s felhatalmazásokat ad az igazgatónak. (*Úgy van! Úgy van! a bal és szélső baloldalon.*)

Távol áll tőlem, méltóztassanak meggyőződve lenni, hogy bárkinek személyét is érinteni akarnám, mindenkinek egyéniségét sokkal magasabbra tartom, semhogy – ismétlem – érinteni kívánám. De a t. miniszter úr válasza abban jegezesedik ki, hogy Pulszky Károly igazgató urat folytonosan ellenőrizni kellett, kiküldötte vele, Lotzot, Szalayt. Pulszky Károlynak nem imputálok semmi helytelen dolgot,

mert ha valaki könnyelmű, az még megbocsátható s talán nem esik oly súlyos beszámítás alá, de ha a miniszter látta, hogy neki Lotzot, Szalayt (*Félkiállítások a szélső baloldalon: Schickedanzot!*) kellett az igazgató mellé adni, helytelenül járt el, hogy ellenőrköt küldött ki, helyesebb lett volna, vagy egész bizottságot kiküldeni, vagy más módon beszerezni a szépművészeti múzeum számára az illető képeket. Ez nemcsak hogy az igazgató könnyelműségére vallott, de a miniszter úr helytelen eljárását is bizonyítja. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Ebből kifolyólag, miután nem vagyok azon helyzetben, hogy a miniszter úr válasza megnyugtathatna, s miután az előző kormánynak is a felelősségéről van szó, tisztelettel indítványozom, méltóztassék elhatározni, hogy a miniszter úr válasza tárgyalásra kitűzessék. (*Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! Az interpelláló képviselő úr néhány megjegyzésére észrevételt kell tennem. Többek közt arra, hogy micsoda alapon utalványozott ki az előző kormány és utalványozott a mostani kormány is képvisárlásokra összeget; azt mondja, hogy arról nincs semmi tudomása, hogy ezzel a kérdéssel a képviselőház foglalkozott volna, (*Félkiállítások a szélső baloldalon: Hogy megszavazta!*) vagy hogy megszavazta volna. T. ház! Erre országos határozat van. (*Félkiállítások a szélső baloldalon: Hol?*) Ha országos határozat nincs, az tudom, hogy 1894. évi január 28-án Wekerle akkori miniszterelnök a szépművészeti múzeum első programját a háznak bemutatta és ezt a ház helyeslőleg tudomásul vette. Azután az országos millenáris bizottság elé terjesztette a miniszterelnök a programot, s mely kimondotta, hogy 3 200 000 forint fog fordítatni a szépművészeti múzeumra; részletezve is van, hogy régi művekre 1 400 000, magyar művészek alkotásaira a millenium évében 200 000 forint és nyolcz éven át 50 000 forint, úgy, hogy 1896-tól 1900-ig beillesztetik a budgettbe. (*Zaj a bal- és szélső baloldalon.*) Bocsnatot kérek, vásárolni nem lehet másképp, mint ha erre alkalom kínálkozik, ezt nem lehet bármikor tenni. Törvény nincsen, az bizonyos, hanem van országos bizottsági határozat, (*Mozgás a szélső baloldalon.*) és ezen határozat alapján utalványozta ki az előző kormány a 167 000 forintot és a 204 000 forintot, úgy, hogy ez budgetszerűleg el fog számoltatni. Ezt vagyok bátor erre válaszolni.

A mi pedig azt illeti, hogy 7000 forint erejéig az országos képtár igazgatója nem számolt el, kijelentem, hogy a legerélyesebben vittem keresztül az elszámolási eljárást, és én konstatáltam, hogy 7000 forint erejéig nem számolt el, de erre nézve folyton azt állította, hogy még az illető nyugta le nem érke-

zett, de a tárgy már itt van, tehát ezen tartozás kielégítésére szolgál ez; ha ezt az el nem számolást előbb tudom, mint a Scarpa-képtári dolgot, valószínűleg még a nyílt árverésre sem küldtem volna ki, de a 7000 forint erejéig való el nem számolás csak később jutott tudomásomra, de bátor vagyok megjegyezni, hogy a mely pillanatban én csak nyomára jöttem annak, hogy itt bizonyos tekintetben esetleg bizalmatlanságra lehet ok, a legsürgősebben meg tettem a szükséges intézkedéseket.

A mi pedig a 204 876 forintnak az utalványozását illeti, azt az előző kormány a már itt levő tárgyakra vonatkozó ügyletek lebonyolítása végett bocsátotta a kultuszminiszter rendelkezésére. *(Egy hang a baloldalon: Joga sem volt!)* Mielőtt ezt tettem, küldtem ki egy bizottságot, hogy nézze meg a tárgyakat, és mikor e bizottság tagjai, legelső szakemberek, nekem azt mondták, hogy a tárgyak értékei, hogy akkor én a már kiutalványozott összeget ezen értékes tárgyakért ki ne fizessem, engedelmet kérek, ezt nem tehettem. Kérem méltóztassék válaszat tudomásul venni. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj a bal- és szélső baloldalon.)*

Várady Károly: T. ház! A t. miniszter úr azt mondta az én szavaimra, hogy én őt félreértettem volna. Teljesen téved a t. miniszter úr, nem én értettem őt félre, hanem a t. miniszter úr értette félre az alkotmányos köteletséget, a mely mindenkire hárul akkor, midőn közpénzeket kezel. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Ugyanis méltóztassék megtekinteni a közoktatásügyi budgetet, ott a 210. lapon, az 54. tétel alatt meg méltóztatnak találni, hogy a miniszter úr a szépművészeti múzeum kincseire most kéri csak a törvényhozást, hogy egy bizonyos

összeget szavazzon meg és a pénz már el van költve, itt vannak a zavarok, s a miniszter úr azzal védekezik, hogy egy országos bizottság határozatával állunk szemben. Előttünk semmiféle országos bizottság határozata sem lehet e részben mérvadó, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon. Egy hang a baloldalon: Budgetjoga csak a háznak van!)* a törvényhozást illeti minden garasnak a megszavazása és megtagadása; azért nem én értettem félre a miniszter urat, hanem a miniszter úr értette félre a saját köteletségét. Válaszát nem veszem tudomásul. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! Felteszem a kérdést.

A kérdés az: Tudomásul veszi-e a ház a kultuszminiszter úr válaszát, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)*

Kérem legyenek szivesek helyöket elfoglalni, mert felállással szavazunk. Kérem azokat, a kik a választ tudomásul veszik, álljanak fel. *(Megtörténik. Felkiáltások a baloldalon: Kisebbség! Jobbfelől: Többség!)* Kérem azokat, a kik a választ tudomásul nem veszik, álljanak fel. *(Megtörténik. Felkiáltások a szélső baloldalon: Többség! Meg kell számlálni! Jobbfelől: Kisebbség!)*

Meg fognak számláltatni a szavazatok. Kérem Perczel Béni és Illyés Bálint jegyző urakat, szíveskedjenek a szavazatokat összeszámlálni. *(Megtörténik.)*

A szavazás eredménye a következő: *(Halljuk! Halljuk!)* A választ tudomásul vette 88, tudomásul nem vette 77 képviselő; ennél fogva 11 szótöbbséggel a ház a választ tudomásul vette. *(Élénk felkiáltások balfelől: Panuma!)*

A holnap 10 órakor tartandó ülés napirendjére a kultuszminiszterium költségvetésének tárgyalása tűzetik ki. *(Helyeslés.)*

Az ülést bezárom."

KÁROLY PULSZKY'S TRAGEDY IN THE LIGHT OF NEW DOCUMENTS

It is generally maintained that after Károly Pulszky's purchases the enrichment of the art collections ceased until the appointment of Elek Petrovics as director of the Museum of Fine Arts. However, the Museum had already such a prestigious assortment of works of then contemporary art purchased at the turn of the 19th and 20th centuries that it serves ample ground for an unbiased chronological exploration of the period and its preferences – and the conflict involving Károly Pulszky as a first step. Newly recovered archival sources and the documents in the archive of the Museum of Fine Arts reveal new aspects of the defamation of the director of the National Picture Gallery.

To remedy the shortage of space of Hungarian public collections, the idea to organize an art historical museum by separating the picture gallery from the National Museum and merging it with the National Picture Gallery was more and more frequently voiced in the mid-1890s. The proposition to establish a new museum of art elabo-

rated by Károly Pulszky was presented to the national millenary committee of the parliament by prime minister Sándor Wekerle on 28 January 1894. It was also Károly Pulszky who prepared the detailed program of the setup of the Museum of Fine Arts, its division into collections and organizational units. It was submitted to the prime minister in October 1894. The core of the new museum was to include the original sculptures and plaster casts in the old collection of the National Museum and the 19th century Hungarian and foreign works there on the one hand, and the paintings and graphic works in the National Picture Gallery, on the other.

The project included the costs of the construction of a building and the acquisition of works required to stop the gaps of the collections. 2 million forints are proposed for the enrichment of the collections and 1,200,000 forints for the creation of the building and its furnishing. On 13 December 1894 the national millenary committee approved the prime minister's bill and passed a resolution about

the establishment of the Museum of Fine Arts and the costs. The magnitude of the sums to be appropriated for the construction and acquisition in Wekerle's proposition remained unchanged. There was, however, modification in the subdivision of the sum for collection enrichment: the proposed 350,000 forints for the purchase of Hungarian art was considerably raised to 600,000. The surplus of 250,000 forints over Wekerle's proposal was acquired by the committee from cutting back the allocations for purchases of sculpture, graphic works and historical portraits. The implementation of the resolution was the task of the new minister of culture appointed on 15 January 1895, Gyula Wlassics. His appointment brought about a radical turn in the matters of the Museum of Fine Arts.

Parallel with his first museum proposal dated on 28 November 1893, Károly Pulszky reported to minister of culture Albin Csáky of favourable possibilities to purchase art works in Italy. With reference to the petition, the government allocated the required amount of 167,560 forints for the purchase of the listed works. Pulszky reported of the purchases on 17 December 1894. The report also reveals that he undertook liabilities to the amount of another 204,876 forints during his foreign trips in excess of the agreed amount. The ministerial council authorized the minister of religion and public education Loránd Eötvös to see to the purchases of art works to the extent of the mentioned sum. On 15 January, however, Eötvös was replaced by Gyula Wlassics in the ministerial chair, who was to supervise the transactions.

Before endorsing the allocations, Wlassics wanted to see the accounts, advance payments, liabilities and the state and quality of the already received art works clearly. He put an expert committee in charge of this work and ordered the suspension of purchases at the same time. The committee report exposed serious irregularities due to the rough handling of accounting documents. Wlassics ordered Pulszky to complete the pending transactions. These terminated, he gave Pulszky permission for further trips and ordered the remittance of the amounts upon the receipt of the bills. Wlassics' order caused palpable change in Pulszky's attitude to invoices and the arrangement of pending affairs.

In November 1895 Pulszky called attention to a portrait painted by Raffaello Santi or, as others claimed, by Sebastiano del Piombo put up for auction by the Scarpa gallery in Milan. Although the travel permit spelt out the condition of immediately reporting of the outcome to Wlassics, Pulszky did not seek contact for one and a half months after the auction. As the minister had no direct information about the outcome and procedure of the auction, he ordered an inquiry. On 2 February 1896 he suspended Pulszky as director.

In an interpellation on 5 February 1896 opposition deputy Károly Várady asked the minister to explain why Károly Pulszky had not given account of large sums of money. Despite the weight of the irregularities, Wlassics spoke in defence of Pulszky. On the day the official inquiry

against Pulszky was put before the parliament, Pulszky was already being examined in a mental hospital. The parliament aroused by the interpellation only began to tackle the question of foreign purchases when Pulszky's health condition had already turned critical. Thus, the nervous breakdown derived from "political persecution" is therefore an untenable hypothesis. The real target of the parliamentary interpellation was actually not the director of the National Picture Gallery but the cultural minister of the liberal government. The main question was whether it was legal to allocate budgetary money when there was only a committee resolution about the museum without the sanction of the legislation. Károly Pulszky's mental illness must have had a long history before reaching this stage. He actually broke down when the financial chaos he had caused seemed unresolvable, but it was still behind the public scene. When his health improved after medical treatment, it was not really the persecution he fled from to Austria, but from his own bad conscience.

Pulszky was a scholar of great erudition but little sense of reality, who was driven not only by his love of art but also by a hunter's passion to track down and acquire works. The world of money, adherence to its strict rules was alien to his personality. The moment he had to face up to these alien pragmatic viewpoints, his grand ideas led him into chaotic adventures and waves dashed over his head. Later the parliamentary opposition launched a fierce attack against the government including Gyula Wlassics from his shoulders. The minister, however, was armed with the necessary political and diplomatic skills to ward off the attacks but Pulszky was helpless.

With the suspension of Pulszky, neither the organization of the Museum of Fine Arts, nor the acquisition were stopped. In the first three years after his revocation, Wlassics personally controlled the organization of the institution. Károly Pulszky had spent all the resources at his disposal on raising the old art collections to an internationally high level. (The allocation to purchase pre-1800 paintings over a period of eight years had been spent in one and a half years.) With Wlassics at the helm, the new conception created a balance between old and modern art. The name of Gábor Térey came increasingly to the fore in the implementation of the new ideas and within a few years' time he became the actual professional manager of the National Picture gallery and then of the Museum of Fine Arts.

TÓTH Ferenc, Szépművészeti Múzeum / Museum of Fine Arts, H-1146 Budapest, Dózsa György út 41.; toth@szepmuveszeti.hu

Kulcsszavak: Pulszky Károly, múzeumlétezés, 19. század vége, Nemzeti Múzeum, Országos Képtár, Szépművészeti Múzeum, Wekerle Sándor, Wlassics Gyula / *Key words:* Károly Pulszky, museum history, late 19th century, National Museum, National Picture Gallery, Museum of Fine Arts, Sándor Wekerle, Gyula Wlassics